

KINOLOVEN AV 1913

KUPP FOR ÅPEN SCENE?

Øyvind Samuelsen

Masteroppgave i Historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur – og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2009

Forord

Først av alt vil jeg takke sønnen min Benjamin, som etter min veileders mening har bidratt til å gjøre meg smartere og mer strukturert. Jeg vil også takke min veileder Camilla Brautaset for veiledningen. Ellers vil jeg takke min samboer Hege for at hun har tatt seg tid til å lese korrektur for denne oppgaven, og sist men ikke minst, vil jeg takke sofakroken. Uten dere hadde ikke denne innspurten blitt så intens og spennende.

En ekstra stor takk går også til Filminstituttet i Oslo, for veldig bra hjelp til denne oppgaven.

ENGLISH SUMMARY

This master thesis offers a historical analysis of the background and discussions leading up to the passing of Kinoloven, i.e. the Cinema Law, which was introduced in Norway in 1913. From enjoying a novelty value and to a large extent being an offer to the privileged classes at the turn of the 20th century, around 1910 both film and cinema were increasingly stigmatized. Entertaining and frivolous films were perceived to be representing a threat to the nation's morale and wellbeing. No group was more in the danger zone to this exposure than children and youths. Social organizations promoting moral standards and teachers associations joined forces in combating this new threat. These organizations argued that film and cinema not only could cause lasting mental illnesses, stimulate disorderly behaviour - but could also lead to physical impairments – such as reduced visions of the eye. These films would not have been available to the public had it not, of course, been for the group of private cinema owners – which were perceived seeking financial gains by inflicting misery on vulnerable groups.

The law which was passed during the summer of 1913, and was in full enforcement from January the following year, had two major objectives. First, it was designated to regulate cinema industry. Secondly, it was to introduce centralized, state organized censorship in advance of the film being distributed to the cinemas. As it turned out, the law laid the foundation for the public sector to monopolize the cinema industry. Through intrinsic wordings of legal paragraphs and due to a change of the political power in Parliament, the law in principle made the cinema industry into one run by the various local councils. The second intention of the law, state censorship, was also passed. Some politicians argued this could promote a radical change in which films the cinemas would show, where light-hearted films were replaced with movies intended to enlighten the population. As it turned out, this was not to be the case – and the national censor committee ended up being a support function to the council run cinemas. In the thesis, in particular in chapter three and five, the initiatives and the political debates are interpreted by adopting Stein Rokkan's theory of centre-periphery tensions.

Innholdsfortegnelse

KINOLOVEN AV 1913	1
KUPP FOR ÅPEN SCENE?.....	1
Forord.....	2
ENGLISH SUMMARY	3
Innholdsfortegnelse	4
KAPITTEL 1 Introduksjon til oppgaven	6
Innledning.....	6
Problemstillinger	7
Avgrensinger.....	10
Eksisterende litteratur.....	10
Kilder og tilnærming.....	14
Oppgavens struktur	15
KAPITTEL 2 Opptakt og kontekst.....	16
Innledning.....	16
Et nytt kulturtilbud og en særegen, norsk modell	17
Film og kino kommer til Norge.....	17
Film og kino i Norge sett i ett skandinavisk perspektiv.....	19
Vertikal integrasjon	19
Horisontal integrasjon.....	20
En særegen, norsk modell	20
Mobilisering, politisk kontekst og politisering	23
Mobilisering: Fra prostitusjon til film	23
Politisk kontekst	24
Politisering.....	27
Oppsummering.....	28
KAPITTEL 3 Fra utkast til innstilling	30
Innledning.....	30
Kilder og kronologi	31
Fra mobilisering til politisk dagsorden	34
Bevilgning	37

Sensurparagrafene	41
Prioriteringer	43
Muligheter	44
All makt til kommunestyret.....	46
Hvorfor ble loven ansett som nødvendig?	48
Sentrum vs. periferi	49
KAPITTEL 4 Bevilgningsparagrafene	53
Innledning.....	53
Kino som ledd i kommunal ekspansjon og i folkeopplysningens tjeneste	54
Beskyttelse av næringsfrihet og prinsippene knesatt i åndsverksloven	58
Debatten som aldri fant sted	61
Behandlingen av paragrafene	62
Konklusjon	65
KAPITTEL 5 Sensurparagrafene	68
Innledning.....	68
Kommunal kino, og statlig sensur	69
Den statlige sensuren	73
Fortsatt private kinoer, men statlig sensur	74
Kommunal kino og sensur	76
Hvorfor kommunal sensur var bedre	79
Konklusjon	81
KAPITTEL 6 Konklusjon	83
LITTERATURLISTE.....	89
Kilder	91
Internett	92
Statistisk sentralbyrå: http://www.ssb.no/vis/histstat/hist00.html (lest: 10.05.2009).....	92

KAPITTEL 1

Introduksjon til oppgaven

Innledning

1. januar 1914 trådte en ny lov i kraft i Norge; kinoloven. Fra å ha vært et nytt, eksotisk kulturmedium og uttrykk for teknologisk fremgang på 1890-tallet, hadde film- og kinobransjen i løpet av kort tid blitt definert som en kilde til moralsk forfall. Rundt 1910 hadde misnøyen og kritikken med de private kinoene og de lettsindige filmene blitt så sterk at flere interessegrupper så seg nødt til å mobilisere til kamp mot forfallet. Enkelte interessegrupper gikk så langt at de hevdet at med mindre staten grep inn, så ville film og kino representere en trussel mot nasjonens fremtid. Spesielt barn og unge befant seg i en risikosone, der filmens påvirkning kunne gi både varige fysiske og mentale skader om ikke noe ble gjort.¹

Det var altså med bakgrunn i en offentlig debatt at arbeidet med strengere lovregulering tok til. Eksisterende lovverk var fra 1875, og hadde dermed sitt opphav i en periode før levende film var en del av kulturtilbudet i Norge. Debatten og lovreguleringen sentrete særlig rundt to hovedtematikker; bevilgning for å drive kinovirksomhet, og sensurordninger for film. I det arbeidet med kinoloven tok til rundt 1911, hadde for eksempel Sverige, Tyskland og Storbritannia allerede innført forhåndssensur.² Kinoene forble likevel i private hender. Argumentene som ble brukt til fordel for forhåndssensuren var både av rasjonell og preventiv karakter. En sentralisert forhåndssensur ville representere et effektivt sensursystem i forhold til å sensurere filmene på lokalt nivå. Samtidig ville forhåndssensur skjerme publikum mot det som ble vurdert som stadig mer spekulative filmer. Den eksisterende ordningen med sensur i etterkant av de første fremvisningene av filmene, ble i økende grad vurdert som for risikofylt.

Det så lenge ut til at det også i Norge også ville komme en lov, som påla de private kinoeierne å forhåndsgodkjenne filmene før de viste dem for publikum. Den svenske loven med

---

¹ Det vil bli gitt en nærmere diskusjon av både interesseorganisasjonene og disse påstandene i kapittel tre.

² Sverige innførte en lov med aldersbestemt sensur i 1911.

aldersbestemt sensur ble av Justisdepartementet brukt som mal for de første forsøk på utarbeide nye lovreguleringer for film- og kinobransjen så tidlig som i 1911. Forutsetningene for lovarbeidet synes imidlertid å ha forandret seg drastisk da Venstre overtok regjeringslokalene 31. januar 1913. Den avtroppende regjeringen, besto av Høyre/Frisinnede Venstre, hadde startet arbeidet med en ny sensurlov, mens den nye regjeringen utarbeidet en helt ny kinolov. Denne kinoloven gikk ikke bare lengre i sensurspørsmålet enn andre land det er naturlig å sammenligne seg med. Loven la også grunnlag for kommunestyrene til å frata private retten til å drive kinovirksomhet, samtidig som kommunene fikk muligheten til å opprette egne kinomonopol.

Problemstillinger

Det er utarbeidelsen av denne loven som er temaet for denne oppgaven. Kinoloven er interessant fordi den bortsett fra å innføre forhåndssensur, som nevnt også banet veien for en kommunal overtagelse av alle kinoer i Norge.

Hovedproblemstillinga for denne masteroppgaven blir derfor;

”Hvorfor ble kinoloven innført i 1913?”

For å kunne besvare dette spørsmålet, forutsetter det svar på følgende delspørsmål:

1. Hvorfor ble det innført statlig forhåndssensur?
2. Hvorfor ble det innført kommunale kinomonopol?

Oppgavens problemstillinger åpner langt på vei opp for et utforsket område. Som det vil bli gjort nærmere rede for under gjennomgang av eksisterende litteratur på dette feltet, er eksisterende forskning svært begrenset. Det er kun skrevet noen få bøker som tar for seg norsk film og kinovirksomhet, særlig i perioden tidlig på 1900-tallet. En av årsakene til dette,

kan være at etableringen av en egen filmproduksjon kom senere i gang i Norge enn i for eksempel de andre skandinaviske landene.³ Norske kultur- og filmhistorikere har tradisjonelt vært opptatt av produksjonen av norske spillefilmer, og dermed i liten grad vektlagt filmmediets etableringsfase i samme grad som senere perioder.

En analyse av kinoloven har verdi i seg selv, men kan i tillegg være en inngangsport til å belyse andre tematikker. Det har imidlertid hittil heller ikke vært interesse for kinoloven som uttrykk for andre prosesser og kontekster enn det som gikk på selve film- og kinobransjen. For dette prosjektet har det vært viktig å nettopp se kinoloven i forhold til både en politisk og bredere samfunnsmessig kontekst. Her vil det være særlig sentralt å spørre seg hvordan startet prosessen med kinoloven? Var den toppstyrt og politisk motivert, eller kom initiativet nedenfra gjennom krav fra grupper og individer om endringer av lovverket? I følge et rundskriv til de forskjellige politidistriktene i landet, startet denne prosessen med at organisasjoner og politimestre uttalte seg blant annet i dagspressen. Dette førte til at Justisdepartementet hadde til hensikt å fremme en proposisjon om en ny lov angående kinovirksomhet. I 1912 var det stortingsvalg, og regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre, måtte som nevnt overlate makten til Venstre, som samarbeidet med Arbeiderdemokratene. Denne nye regjeringen brukte de tidligere og nyere henvendelsene til å legitimere et mer omfattende lovforslag enn det den tidligere regjeringen hadde kommet fram til.

Et overordnet formål med oppgaven blir i stor grad å forsøke å kaste lys over de politiske beslutningene som ble gjort i forbindelse med denne loven. Her var det flere interessekonflikter. Venstre var det største partiet, innenfor den såkalte "Venstrestaten", men utgjorde flertallet på begge sider av forhandlingsbordet. Hvorfor? Jeg vil se på argumentasjonen i forhold til ideologien til de forskjellige partiene, og da spesielt i forhold til den tradisjonelle, politiske konfliktaksen mellom Venstre og Høyre.⁴ Dette var to partier som

---

³ De første forsøkene på å produsere egne, norske spillefilmer kom i 1907 og 1911. Oppgaven vil komme tilbake til disse filmene i kapittel to. Den norske gullalderen innen film, kom først rundt 1930. Det var 16 år etter at kinoloven trådte i kraft.

⁴ Arbeiderdemokratene og Sosialdemokratene lå lenger til venstre i det politiske landskapet, og hadde sine mer klare ideologier å forholde seg til, dette kunne være kamp mot storkapitalen, eller andre arbeiderrelaterte kampsaker.

begge skulle ha liberale verdier og ideologier. Likevel sto de på hver sin side i konsesjonsloven, og delvis også i sensurspørsmålet. Venstre skulle kjempe for desentralisering og verne om privat næringsliv, ifølge sin liberale tankegang. Venstre var ikke bare et liberalt parti, men definerte seg som et sosial liberalt parti. Jeg vil se om noe av forklaringen kan være å finne der.

Høyres ståsted har i stor grad blitt forklart med at de var på det private næringslivets side, og kjempet for kapital interessene, men det er en annen dimensjon også i denne saken. Høyres representanter viser stadig til åndsverksloven, og frykter for den videre utviklingen av de demokratiske verdier som åndsverksloven og ytringsfriheten representerer, hvis man skal begi seg inn på en statlig forhåndssensur.

Her blir det sentralt å forsøke å finne ut om det var en reell ideologisk kamp mellom Venstre og Høyre, eller om det var slik flere av Venstres representanter hevdet i spørsmålet om sensur, at det var av praktiske hensyn, og for å gjøre de private kinoene mer akseptert.

I lys av diskusjonen over, vil det derfor i oppgavens analysedeler spesielt legges vekt på å identifisere initiativtakerne til ny lovreguleringer, kartlegge aktørenes egne forståelseshorisonter, samt problematisere intensjoner og underliggende motiver hos lovgiverne i prosessen frem mot en ny kinolov ble ferdig behandlet i Odelstinget 7. juli 1913 og vedtatt i Lagtinget 15. juli 1913

Avgrensinger

Tidsmessig vil oppgaven fokusere på den offentlige debatten, lovarbeidet og Odelstingets behandling av lovforslaget til ny kinolov. Dette innebærer en hovedvekt på perioden 1911-1913. Det var sannsynligvis i 1911 det første lovutkastet ble utformet, og loven ble vedtatt og delvis innført i 1913.⁵ Hele loven ble imidlertid først innført den første januar 1914.

Under Lagtingets behandling av loven, kom få nye momenter frem – og det er dermed debattene i Odelstinget som dannet grunnlaget for den videre analysen av lovdiskusjonen. Gjennom behandlingen i Odelstinget ble alle paragrafene i loven behandlet. I denne oppgaven er det paragrafene som omhandler bevilgning og sensur som er av interesse. Dette betyr at det er paragrafene en til og med fire, som regnes som bevilgningsparagrafene, og paragrafene seks til og med åtte, som er sensurparagrafene. I forbindelse med sensurparagrafene ble også temaet alderssensur brakt på banen, uten at det ble noen stor debatt rundt dette. Det var likevel prinsippet om forhåndssensur som var det essensielle her, og dermed det som er fokuset i den videre analysen i oppgaven.

Eksisterende litteratur

Det er ikke skrevet mange bøker om denne perioden av norsk film og kino. Den første og kanskje viktigste boka, var Sigurd Evensmos bok, "Det store tivoli". Denne boka var et bestillingsverk fra Kommunale kinematografers landsforbund (KKL), i forbindelse med deres femtiårs jubileum. Boka skulle ta for seg den historiske utviklingen av film og kino i Norge. Forfatteren fikk relativt frie tøyler, etter å ha blitt enige med KKL om et rammeverk for bokas innhold. Evensmo skriver likevel i stor grad positivt om de kommunale kinoene, og den innsatsen de gjorde for norsk film, etter å ha dannet KKL, og senere Norsk Film AS. Årsaken til at KKL og Norsk Film AS ikke fikk gjort mer for utviklingen av norsk film, var en trengt økonomi, og at staten krevde en luksusskatt av inntektene til kinoene på ti prosent. Han avslutter likevel boka med å hevde at kommunaliseringen av norske kinoer var i stor grad ødeleggende for norsk films utvikling. Norsk filmproduksjon fikk aldri den samme sjanse som

---

⁵ Sensurparagrafene ble gjort gjeldende fra oktober 1913. Dette kan også tolkes som en indikasjon på hvilken betydning politikerne tillot det å få innført strengere sensur snarest mulig.

i Sverige og Danmark til å bygge en plattform for filmproduksjon. Det oppsto ingen store film – og kinoselskap slik det gjorde i de andre skandinaviske landene.

En annen bok som tar for seg utviklingen av norsk film og kino, er ”Kinoens mørke, fjernsynets lys”, av Hans Fredrik Dahl, Jostein Gripsrud, Gunnar Iversen, Kathrine Skretting, og Bjørn Sørensen.⁶ Den sistnevnte boken er skrevet noen år etter ”Det store tivoli”. Dahl og hans medforfattere har tydelig dratt store veksler på Evensmos arbeid. Sigurd Evensmo var ikke historiker, men journalist og forfatter som jobbet med film og fjernsyn i mange år. De klare parallellene mellom ”Det store tivoli” og ”Kinoens mørke fjernsynets lys” gjør at Evensmos tolkninger av utviklingen preger tilgjengelig sekundærlitteratur om temaet.⁷

Mie Bergs hovedfagsoppgave: ”Mål og midler i norsk spillefilmproduksjon”, fra 1970, har også gitt innsikt i hva denne kinoloven kan ha betydd for norsk films utvikling. Dette startet med Kinoloven av 1913.

Etter Bergs hovedfagsoppgave, er imidlertid Ove Solums doktoravhandling, ”Helt og skurk”, fra 2004, er det eneste fagmessige forskningsarbeidet som er gjort av en historiker på dette feltet. Solums avhandlingen er naturligvis mer omfattende enn denne oppgaven, og undertittelen er også; ”om den kommunale film – og kinoinstitusjonens etablering i Norge.” Kommunaliseringen av Norge og ”Venstrestaten”, er viktige og godt belyste tema i hans avhandling.

Solum viser til Rune Slagstad, og understreker at han ønsker å gjennomføre en institusjonsanalyse, der samtidens sosiokulturelle paradigme forstått som ”Venstrestaten” både gav premisser og tiltenkte funksjoner til utviklingen av en kommunal kinoinstitusjon i

---

⁶ Dahl, Gripsrud, Iversen, Skretting, Sørensen 1996.

⁷ Det gjør også til at Evensmos fremstilling vil være fremtredende som sekundærlitteratur i denne oppgaven.

Norge.⁸ De politiske, forvaltningsmessige, sosiale, kulturelle og materielle strukturene blir kontekst/rammebetingelser i Solums analyse.

Analysedelen av avhandlingen er todelt. Den første delen tar for seg filmens gjennombrudd i Norge og de reaksjoner det nye kulturmediet møtte. Her legger han særlig vekt på kinoens legitimitet i samfunnet i årene rundt 1910. Han går også inn på behandlingen i Odelstinget og Lagtinget, men vier det ikke så stor plass at han konkluderer med en politisk årsak for innføringen av denne loven.

Avhandlingens andre del ser på hvordan Kinoloven av 1913 la premissene for en kommunalisering av kinobransjen.⁹ Solum diskuterer ikke eksplisitt periodisering i avhandlingen sin. Den todelte, tematiske strukturen innebærer imidlertid også en kronologisk sammenheng ved at den første delen tar for seg utviklingen fra siste halvdel av 1890-årene og frem til 1913, den andre fra 1922 - 1925.

Solums hovedproblemstilling er formulert på følgende måte: Hva var bakgrunnen for at man i Norge organiserte film – og kinoinstitusjonen på en måte som skilte den fra den øvrige film – og kinoverdenen? På en beskrivende måte redegjør han for flere mulige årsaksforklaringer. Hamskiftet, som i stor grad tidligere har blitt brukt for å forklare utviklingen innen landbruket blir trukket inn som et forklarende element. Dette var en del av en moderniseringsprosess som skjedde særlig i urbane strøk.¹⁰

Solum viser til at Venstre var det største partiet på stortinget, og at de for en stor del var delt i synet på sensurparagrafene, men unnlater å problematisere både dette og særlig behandlingen av bevilgningsparagrafene. Et annet interessant problem når det gjelder behandlingen i Odelstinget er at en overvekt av avstemningene var enstemmige, selv om det beviselig ikke

---

⁸ Solum 2004: 10-11.

⁹ Solum 2004: 22-23.

¹⁰ Dette vil etter min mening komme litt på kollisjonskurs med sentrum versus periferi modellen han bruker senere i avhandlingen. Jeg vil komme nærmere inn på denne modellen i kapittel tre.

var enighet rundt de forskjellige paragrafene. Dette blir heller ikke berørt i denne avhandlingen. Dette er problematisk. Ved å utelate debattene rundt loven, og kun se på resultatet av avstemmingen, er det fort gjort å få inntrykk av at det var stor enighet rundt disse paragrafene. Diskusjonen i forkant viser at det ikke var tilfellet.¹¹

Under diskusjonen rundt legitimiteten til kinoene som institusjon, ser Solum på hvilken samfunnsfunksjon de private kinoene hadde, og argumenterer for at det var synet på de private kinoene som i stor grad sørget for å legitimere en monopolsituasjon for kommunale kinoer. Økningen av de private kinoene førte til en kulturkamp, der toneangivende grupper uttrykte sin skepsis til det nye mediet. Disse gruppene var i stor grad representert av sedelighetsforeninger og lærerlag. Solum skriver at det var en ”dannet” grasrotbevegelse. Han skriver også at den politiske konflikten var mellom Høyres liberalistiske ideologi, som gikk ut på å forsvare private næringsinteresser, og en oppdragende og folkedannende ideologi, som Venstre representerte, og den stadig voksende arbeiderbevegelsen.

Venstrestaten og kommunaliseringen av Norge har, som nevnt over, fått en relativt stor plass i denne avhandlingen. Dette henger muligens sammen med Venstres tanker om å desentralisere makten i landet, og å gi kommunene mer ansvar. Dette skulle også være en av de politiske begrunnelsene for Venstre til å kommunalisere kinoene, nemlig å la det være opp til de lokalt folkevalgte å bestemme hvem som fikk drive kinovirksomhet, og hvor mange kinoer man skulle ha. Det skulle med andre ord føre til mer lokaldemokrati. Solum problematiserer likevel ikke inn på paradokset at flertallet i Venstre også stemte for å sentralisere sensurmakten til Kristiania. Han forklarer dette bare med at det var den sentralistisk kontrollerende dimensjonen i Venstres ideologi.

---

¹¹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 253. I diskusjonen på forhånd, forsikret justisministeren de private kinoeierne om at de skulle bli behandlet rettfærdig, og at det skulle tas hensyn til de enkeltes leiekontrakter. Sigurd Evensmo skriver at det var så stor enighet på dette området at selv ikke her ble det protestert.

Et temahefte av Knut Erik Strøm, har også vært nyttig.¹² Det er skrevet som kritikk av kinoloven av 1913, og har derfor hjulpet meg med å være kritisk overfor loven mens jeg har skrevet denne oppgaven.

Til slutt vil jeg også nevne et hefte utgitt ved Møre og Romsdal distriktshøgskole, som heter ”Fattigdommens forbannelse”, som tar for seg norsk og svensk filmpolitikk.¹³

Kilder og tilnærming

Ved det tidligere ”Filminstituttet” i Filmens hus i Oslo, nå en del av Nasjonalbiblioteket, kom jeg over tidligere ubrukte kilder. Disse kildene inneholder det første utkastet som ble skrevet i forbindelse med utarbeidelsen av en ny kinolov. Kildefunnet gir sterke indikasjoner på at prosessen startet tidligere enn det som blir gitt inntrykk av i litteraturen på dette feltet. Utenom dette første utkastet til ny lov, inneholder også dokumentasjonen et forarbeid til det som senere skulle bli Justisdepartementets proposisjon om den nye kinoloven.¹⁴

Utenom disse kildene har jeg brukt utskrift fra behandlingene i Odelstinget og lagtinget, Odelstingsproposisjon nummer 26, og innstillingen fra Kirkekomiteen, i forbindelse med analysen jeg har foretatt, av prosessen med innføringen av kinoloven. Disse kildene, sammen med kildene fra Filminstituttet har vært de viktigste primærkildene for denne oppgaven.

Samlet utgjør de tre forskjellige utkast og forslag til lov som fanger opp prosessen fra rundt 1911 og frem til sommeren 1913. For at det ikke skal oppstå forvirring rundt disse forskjellige dokumentene, kan det være fruktbart å gjøre noen presiseringer allerede her. Det nevnte første utkastet til lov ble ført i pennen av sekretær i Justisdepartementet, Carl Nicolai Stoud Platou. Etter hva kildene tilsier, ble ikke utkastet viderebehandlet, eller akseptert i

---

¹² Strøm 1979.

¹³ Holm, Tveberg, Vidar 1988.

¹⁴ Disse kildene vil vise at prosessen startet tidligere enn antatt, og at regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre også var i ferd med å utarbeide en kinolov, men på grunn av valgnederlaget, tok Venstre over regjeringen, og det ble deres lovforslag som til slutt ble vedtatt.

Justisdepartementet. Dette kildematerialet vil i oppgaven bli referert til nettopp som et ”utkast”. Neste ledd i saksgangen var Justisdepartementets lovforslag, som var en proposisjon.¹⁵ Det tredje leddet var fremleggingen av innstillingen fra Kirkekomiteen, som var en proposisjon, og som følgelig var blitt behandlet og godkjent i en av stortingskomiteene, og deretter sendt til Odelstinget.

Som et verktøy for å se diskusjonen i et mer overordnet perspektiv, vil Stein Rokkans modell om sentrum versus periferi bli anvendt. Denne modellen fanger opp konfliktområder som var sentrale i den samfunnsmessige konteksten rundt 1913.¹⁶

Oppgavens struktur

Jeg følger utviklingen kronologisk fra bakgrunnen, med de første filmene, til reaksjonene kom til saken kom på den politiske dagsorden. Deretter fra det første utkastet til loven var vedtatt i Odelstinget. Kapittel to er et bakgrunnskapittel. I dette kapittelet vil jeg fokusere på den utviklingen som var fra de første filmene ble vist i Norge, og hvordan synet på kinokulturen utviklet seg. Det var denne utviklingen som resulterte i at man i politiske kretser begynte å vurdere en ny lov omkring film – og kinodriften. Kapittel tre starter med den første henvendelsen fra Kristiania sedelighetsforening til Justisdepartementet. Deretter blir det en analyse av utviklingen fra Platous utkast, til Kirkekomiteen hadde sendt sin innstilling til Odelstinget. Denne utviklingen er interessant, fordi den hjelper til med å vise Høyre og Frisinnede Venstres planer for utviklingen på det norske kinomarkedet. Kapittel fire handler om behandlingen av bevilgningsparagrafene i Odelstinget. Gjennom debatten kommer både argumentene og intensjonene til de forskjellige representantene klarere fram. I kapittel fem er det behandlingen av sensurparagrafene som behandles. Jeg går også her inn på argumentasjon og intensjon, til deltagerne. I kapittel seks vil jeg gi en kort oppsummering, og komme med en konklusjon på problemstillingen.

---

¹⁵ En proposisjon er et forslag til lov fra Justisdepartementet til Stortinget. Det har med andre ord blitt ferdigbehandlet i Justisdepartementet og blitt godkjent der,

¹⁶ Det vil bli gjort nærmere rede for denne modellen i kapittel tre. Spesielt relevant for analysen i denne oppgaven er spenningen mellom kulturradikalisme og kulturkonservatisme.

KAPITTEL 2

Opptakt og kontekst

Innledning

Film og kino var relativt nye fenomen i Norge idet arbeidet med loven begynte. Hva var det med dette kulturtilbudet som gjorde til at det ble vurdert som nødvendig og ønskelig med en lovmessig regulering som i praksis gjorde kinodrift til en utelukkende kommunal virksomhet? Hvordan kunne det ha seg at staten skulle ha et sensuransvar for alle filmer som skulle vises i Norge, og det i en periode som gjerne karakteriseres som den liberale rettsstatens glansperiode?

Dette kapitlet tar sikte på å gi en kort oversikt over bakgrunnen for Kinoloven av 1913, samt å sette lovprosessene inn i en bredere samtidskontekst. Kapitlet vil innledningsvis gi en oversikt over filmen og kinoens fremvekst i Norge frem til arbeidet med loven begynte. En kort sammenligning med av tilsvarende utvikling i Sverige og Danmark, understreker den særegne organisasjonsformen film og kino fikk i Norge. For å kunne bedre forstå reaksjoner på det nye kulturtilbudet og ikke minst det politiske landskapet lovarbeidet foregikk i – vil siste del av kapitlet fokusere på mobilisering av pressgrupper og på politiske konteksten. Rune Slagstad karakteriserer som nevnt i kapittel en dette som venstrestatens periode. Splittelse og konsolidering innen Venstre og hvilke føringer dette la for regjeringssamarbeid vil bli tillagt vekt her. Avslutningsvis følger en kort konklusjon.

Et nytt kulturtilbud og en særegen, norsk modell

Film og kino kommer til Norge

Film og kinovirksomheten kom til Norge rett før inngangen til det 20. århundre, og det var de største byene som først fikk nyte godt av dette tilbudet. Byene hadde allerede sett en ekspansjon og økt variasjon av det eksisterende kulturtilbudet gjennom varieté teater, dansesteder, revyteatre, kafeer og restauranter.¹⁷ I 1877, ble Christiania Tivoli åpnet i Vika i Kristiania. Dette var et tivoli med stor spennvidde i aktiviteter. Tivoliet utvidet raskt sin virksomhet. Fra 1891 huset den nyreiste, store sirkusbygningen artister fra hele Europa. Etter hvert ble også Cirkus Varieté etablert, og det utviklet seg som det fremste varieté teater i Kristiania. Kulturtilbudet nevnt over, var i første rekke rettet mot de mer privilegerte lag i samfunnet. For den vanlige arbeider begrenset lønna en aktiv deltagelse i en rekke kulturaktiviteter. Slik skulle det også vise seg å bli med filmens første fase i Norge.

Gjennombruddet for levende film innebar et nytt kulturmedium, men ideer og ønsker om levende bilder hadde lange tradisjoner. Forsøk på å skape illusjoner av levende bilder kan i sin ytterste forstand spores nesten tusen år tilbake i tid.¹⁸ Filmens umiddelbare forløper var imidlertid det såkalte "titteskapet". Den 20. januar 1896, hadde Edisons kinetoskop norgespremiere i Kristiania. Titteskapet var en boks der enkeltpersoner kunne se levende bilder gjennom et hull i boksen. Dette ble ikke en fast installasjon, men egnet seg godt som omreisende underholdnings medium.

Ikke lenge etter denne første filmframvisningen som tross alt bare var en form for levende bilder man så i en boks, hadde den første kinofremvisningen sin skandinaviske premiere i Norge. I motsetning til titteskapet, som hadde vært i de andre skandinaviske land før det kom til Norge, hadde filmpionerene Emil og Max Skladanowsky sine første skandinaviske visninger i Kristiania 6. april 1896. Filmene ble vist på Circus Varieté fram til den 5. Mai

---

¹⁷ Evensmo 1992: 13. I tillegg så en nye former for trykte medium gjennom masseproduserte hefter med ulike slag fortellinger, og særlig var hefter med historier om Buffalo Bill og Nick Carter populære. Senere kom også folkeforfattere som Rudolf Muus og Karen Sundt. Noe som kjennetegnet disse forfatterne, var at i deres historier var det den vanlige mann og kvinne som var heltene.

¹⁸ Dahl, Gripsrud, Iversen, Skretting, Sørensen 1996:18. De første slike forsøk vi kjenner til kom i India og Kina. I Europa var den såkalte *Magica Laterna* fra 1300-tallet en forløper til filmfremviseren.

samme år, som et fast innslag i varieté programmet. Den største forskjellen på disse forestillingene og Edisons titteskap, var at bildene kunne forstørres 5000 ganger, uten at bildekvaliteten ble synlig forverret. Filmene kunne med andre ord projeksjoneres på et stort lerret, og flere kunne se film samtidig. På den måten ble film et samlingsmedium, publikum opplevde det samme samtidig, slik de gjorde på de forskjellige teatrene ellers. Da filmen fortsatt var en kuriositet og nyhet, var det ved varieté teatrene filmer ble vist. Av økonomiske og sosiale grunner var det derfor borgerskapet som først fikk nyte godt av dette nye mediet. Selv om teknikken utviklet seg, og bildene ble stadig bedre, utviklet ikke innholdet seg i samme grad. Verdien filmen hadde hatt i form av å være en nyvinning, avtok derfor etter hvert. For at filmen ikke skulle forsvinne ut av kulturlandskapet, måtte et nytt publikum etableres. Et ledd i denne prosessen var å etablere egne lokaler for filmfremvisning i form av kinolokaler. Den første faste kinoen var en filial av det svenske selskapet "AB Svenska Kinematografen". Kinoen åpnet dørene for publikum første gang 30. oktober 1904.¹⁹ I løpet av de to årene dette svenske selskapet satset på kinodrift i Norge, dannet de ikke mindre enn 26 kinoer. Det er i overkant av en kino i måneden. Hugo Hermansen²⁰, som var bestyrer for den norske filialen av dette selskapet, fikk en god sjanse til å lære bransjen å kjenne gjennom AB Svenska Kinematografen. Det kan det se ut som han gjorde også. Etter et par år kjøpte Hermansen ut de svenske interessene gjennom norsk aksjekapital, mens han fortsatte å lede selskapet selv. Under sin tid som direktør, sørget han for å få filmet sentrale begivenheter som ankomsten av kongefamilien, og kroningen. Hermansen sto også bak det første norske forsøket på en spillefilm med "Fiskerlivets Farer", som kom ut i 1907. Dessverre for Hermansen, og den videre utviklingen av norsk film, fikk han slag 30 år gammel. Selv om han overlevde slaget, var han såpass redusert at han måtte trekke seg fra lederstillingen i den norske kinokjeden han hadde drevet.

Det viste seg raskt å bli sterk konkurranse mellom ulike kinovirksomheter i Norge. Etter hvert som profitten økte, ble kinolokalene utbedret, og kjeder ble dannet, der en utvidelse av antall kinoer var prioritert. Ingen av disse kjedene fokuserte på produksjon av film, slik Hermansen hadde forsøkt, med ett unntak; Halfdan Nobel Roede. Roede fattet tidlig interesse for film og kino, og opprettet kinoen Kosmorama i Kristiania i 1911. Snart fulgte flere kinoer under hans

---

¹⁹ Evensmo 1992: 30.

²⁰ Evensmo 1992: 29.

eierskap. Flere av kinoene hans utmerket seg med at de var kunstnerisk og vakkert innredet. I 1911 grunnla han Internasjonalt Film Kompani, og samme år ble det som regnes som den første norske spillefilmen, "Fattigdommens Forbannelse"²¹, produsert. Denne filmen var inspirert av samtiden, og av filmer, spesielt fra Danmark, med sosiale melodramatiske filmer som dreide seg om nød, forbrytelser, og prostitusjon. Denne filmen gikk i 12 dager på Kosmorama, noe som var regnet for en lang levetid den gangen.²² I årene 1911 og 1912 produserte Nobel Roede til sammen fem filmer, men så var det slutt. Hvorfor han stanset filmproduksjonen, er det ikke entydige svar på, men det kan være nærliggende å se det i sammenheng med kinoloven som justisdepartementet hadde begynt forarbeidene til allerede i 1911, og som ble vedtatt i 1913.

Film og kino i Norge sett i ett skandinavisk perspektiv

Vertikal integrasjon

Den største forskjellen mellom film og kino mellom Norge og de andre skandinaviske landene, var forretningsmodellen. Den svenske og den danske var bygget opp etter en modell som kalles vertikal integrasjon. Med dette menes at selskapet som er bygget opp etter denne modellen, står for både produksjon og bruken av det produserte. I dette tilfellet blir det slik at Kinoselskapene, ikke bare var rene kinoselskap, men også filmselskap som produserte filmer. Dette førte til at både produksjonen og distribusjonen tjente penger på sin egen og den andres virksomhet. Forenklet kan dette forklares slik: Filmselskapet produserer filmer, som deretter blir vist på kinoene til disse filmselskapene. Siden både produksjonsdelen, og kinodelen, hører inn under samme selskap, trenger ikke kinoene kjøpe eller leie disse filmene. Slik sparer kinoene penger. En del av overskuddet kinoene får etter visningen av filmene går tilbake til produksjonsdelen av selskapet, som dermed får mer kapital til fortsatt produksjon. De samme filmene kan også selges eller leies ut til andre kinoer, for å øke profitten på produksjonen. Dette er en reinvestering som bidrar til å generere mer kapital til selskapene.

---

²¹ Dahl, Gripsrud, Iversen, Skretting, Sørensen 1996: 44. Det har vært noe uenighet om hvilken av filmene, "Fiskerlivets farer", og "Fattigdommens forbannelse", som fortjener tittelen den første norske spillefilm. I følge boka "Kinoens mørke, fjernsynets lys", ble "Fattigdommens forbannelse", i samtiden omtalt i annonser som den første norske kunstfilm. Roede brukte også etablerte skuespillere, mens Hermansen brukte amatører i sin filmdebut første norske kunstfilm. Roede brukte også etablerte skuespillere, mens Hermansen brukte amatører i sin filmdebut.

²² Evensmo: 1992: 46.

Horisontal integrasjon

Dette var modellen som ble brukt i Norge, og som kan brukes til å forklare hvorfor det aldri ble noen norsk filmproduksjon sammenlignet med Sverige og Danmark. Med horisontal integrasjon, menes at et selskap kun konsentrerer seg om et av aspektene i markedet. I dette tilfellet som handler om film og kino, vei det si at det ene ble foretrukket framfor det andre. I Norge var det kinodriften som ble det viktigste. I stedet for å bruke noe av overskuddet til å produsere egne filmer, som de kunne føre til mer kapital over tid, ble denne kapitalen heller brukt til å pusse opp eksisterende kinoer eller opprette nye kinoer, i den grad pengene ble brukt innen bedriften. Det var ingen reinvestering, som kunne generere mer kapital inn i selskapet. Dette viser hvorfor utviklingen i Norge og resten av Skandinavia, ble så forskjellig. I Sverige og Danmark, utviklet film og kino seg samtidig og i sammen, mens i Norge var det bare kinoene som utviklet seg fra små trange rom, til større og mer forseggjorte saler.

I resten av Skandinavia var det som sagt den vertikale integrasjonen som var den gjeldende innen film - og kino industrien. Dette førte til at de fikk nettopp dette, en industri. I Danmark begynte det for alvor i 1906, med Nordisk Films Kompani, og i 1907 var dette selskapet allerede i gang med å produsere korte utgaver av gamle litterære klassikere. Det var starten på den danske gullalderen innen film.

I Sverige var AB Svenska Kinematografen startet allerede rundt 1904. Fra 1908, hadde dette selskapet vært med å bygge opp ett filmsentrum rundt Skåne. Fra 1919 var Svensk Filmindustri ett av de største filmselskapene i Sverige. Filmene fikk også etter hvert et mer nasjonalt preg, og det ble vanligere å bruke etablerte skuespillere i de største rollene.

En særegen, norsk modell

I Norge oppsto det mange kinoer og flere selskap, som drev kinovirksomhet i flere byer, men ingen som både produserte film, og samtidig drev kinovirksomhet. Det var enkelte spede forsøk, men ingenting som kunne sammenlignes med det som ble produsert i Sverige og Danmark. Derfor var det liten utvikling i Norge hva film angikk, mens kinoene stadig økte i sitt omfang, med sitt tilbud av stadig mer spektakulære filmer.

Det kan synes som om forretningsmodellen kan ha vært avgjørende for utviklingen. Hvorfor ble denne modellen annerledes i Norge, enn i Skandinavia ellers? Det finnes ikke ett fullgodt svar på dette spørsmålet, men flere delforklaringer kan bidra til å forstå hvorfor man fikk en særegen, norsk modell.

Den første delforklaringen kan være at den første faste kinoen i Norge, ikke var norsk, men svensk. Dette kan ha vært både en styrke og en svakhet for utviklingen i Norge. Selv om det etter kort tid ble opprettet flere kinoer i Kristiania, og resten av landet, var de i konkurranse med den allerede etablerte svenske filmkjeden. Dette kan ha gjort konkurransen vanskeligere for de andre kinoeierne. Selv om de så fordelene ved å produsere egne filmer, kan konkurranse på pris, og de beste utenlandske filmene, ha ført til at de ikke hadde de nødvendige resurser til egenproduksjon. Deres største konkurrent var et godt etablert, og et av de største filmselskapene i Sverige, mens de selv befant seg i startgropa. Som nevnt etablerte AB Svenska Kinematografen 26 i løpet av to år. Dette vitner om en betydelig satsing fra svensk side på det norske kinomarkedet, og kan ikke ha gjort det enklere for ferske norske pionerer å etablere levedyktige filmselskap og kinoer.

Videre, er det ikke mulig å si hvordan utviklingen kunne ha vært dersom Hugo Hermansen hadde fått mulighet til å videreutvikle filmproduksjonen han planla før han ble rammet av sykdom. En annen av de sentrale aktørene i norsk film og kinos begynnelse var den nevnte Nobel Roede.

Samtidig hadde produksjonen av film blitt mer profesjonalisert og kostnadskreven. Innholdsmessig hadde film utviklet seg fra å være en samling sketsjer, til å bli historier med handling. I både Danmark og Sverige var det også blitt mer og mer vanlig å bruke skuespillere i de største rollene, i motsetning til i den tidlige pionertiden, da folk nærmest ble hyret direkte fra gaten, og uten noen videre lønn for arbeidet. Roede gikk derfor også inn for å finne habile

skuespillere til rollene sine.²³ Filmatelier var også noe de hadde begynt å bruke i både Sverige og Danmark, og Nobel Roede gikk med planer om å sette opp et atelier på Riis hovedgård i Vestre Aker, uten at disse noen gang ble realisert.²⁴

Sigurd Evensmo hevder at den særegne, norske modellen skyltes følgende:

*”Når så vel økonomi som organisasjon og teknikk lå til rette, står det tilbake bare én forklaring på at Norge i de 7 årene fra 1904 til 1911 bare presterte 150 meter filmdikting, og den er at Hugo Hermansen og hans samtidige manglet noen avgjørende menneskelige forutsetninger for å holde tritt med utviklingen i nabolandene.”*²⁵

Disse menneskelige egenskapene, eller forutsetningene, var at de ikke bare var forretningsmenn, men at de også hadde lysten og evnen til å leke og skape noe selv, ikke bare å selge andres fantasier.²⁶

Det finnes ingen fasitsvar på hvorfor film og kino utviklet seg som de gjorde i Norge, men denne utviklingen var nok en av de avgjørende faktorene for at norsk film og kino fortsatte å utvikle seg i en annen retning enn i resten av Skandinavia. Denne utviklingen skapte reaksjoner blant befolkningen og organisasjoner, som skulle føre til at den norske utviklingen tok helt en helt ny kurs.

---

²³ Evensmo 1992: 48. Teknikken hadde også forandret seg, og filmene nå var på flere hundre meter, etter hvert også over tusen meter. Dette står i ganske sterk kontrast til de hundre – hundre og femti meterne de første filmene var på.

²⁴ Evensmo 1992: 46.

²⁵ Evensmo: 1992: 44.

²⁶ Evensmo: 1992: 44.

Mobilisering, politisk kontekst og politisering

Mobilisering: Fra prostitusjon til film

Reaksjonene på film og kino kom til uttrykk gjennom mobilisering av forskjellige organisasjoner og lag over hele landet, men med spesiell vekt på byene. To grupperinger ledet an i mobiliseringen for strengere kontroll av film og kino. Sedelighetsforeninger og lærerlag markerte seg særlig sterkt i den offentlige debatten.²⁷ Sammen med andre ideelle organisasjoner, engasjerte sedelighetsforeningene og flere lærerlag seg i denne perioden seg særlig sterkt i barns oppvekstvilkår – og her kom film og kino snart til å få status ikke bare som moralsk fordervende, men også som et fenomen som kunne gi varige fysiske og psykiske skader for barn – og barnet måtte derfor beskyttes.

Særlig sedelighetsforeningene engasjerte seg særlig sterkt i mobiliseringen for statlig regulering av film og kino. Sedelighetsforeningene var flere og store, holdt til i de fleste byene, og med hovedstyre i Kristiania. Foreningene hadde et bredt nedslagsfelt, og utgjorde en betydelig moraliserende og politisk makt. Fram til 1910, var det prostitusjon, og de prostituertes situasjon som hadde vært høyest prioritert hos sedelighetsforeningen. Sedelighetsforeningene tok utgangspunkt i at samfunnet bare i liten grad evnet å verne om de svakeste gruppene, og at samfunnet heller ikke klarte å følge med i den rivende utviklingen som fulgte i kjølvannet av industrialiseringen. Det var med andre ord en sosialpolitisk og humanitært engasjert forening.²⁸

På linje med andre interesseorganisasjoner brukte sedelighetsforeningene flere kanaler for å oppnå innflytelse og politisk gjennomslag for sine saker. For å spre informasjon og argumentasjon internt i organisasjonene, ble det avholdt egne medlemsmøter. I tillegg ble det gjerne arrangert allmøter, som også var åpent for allmuen. På slike allmøter fikk sedelighetsforeningene argumentere for sitt syn, samt imøtegå eventuelle spørsmål eller kritikk med egne svar og argumenter. En tredje kanal, var, å påvirke politikerne gjennom det

---

²⁷ Begge disse aktørgruppene vil være sentrale i analysen i neste kapittel.

²⁸ Evensmo 1992: 60.

som i dag blir omtalt som lobbyvirksomhet.²⁹ Organisasjonene hadde både en bred kunnskapsbase og en mobilisert medlemsmasse, og dermed tyngde i sine krav ovenfor politikerne.

Politisk kontekst

Stortingspolitikken i Norge var fra slutten av 1800-tallet dominert av to partigrupperinger; de politiske fraksjonene rundt partiet Venstre og partiet Høyre. De to partienes dominans skyldes i hovedsak to faktorer; valgordningen og begrenset stemmerett. Stortingsvalgene var organisert gjennom flertallsstemmer i enkeltmannskretser, gjerne referert til som ”proportional representation”.³⁰ Det innebar at kandidaten som fikk et simpelt stemmeflertall i en valgkrets, med andre ord uten nærmere krav til hvor stort overvekten av stemmer trengte å være, representerte denne valgkretsen på stortinget. Et slikt valgsystem har i prinsippet høy sannsynlighet for å lede til flertallsregjeringer med den fordel at politikken vil være mindre kompromisspreget enn hva som ofte er tilfellet med mindretallsregjeringer.

Selve stemmeretten var en annen faktor. Stemmeretten for menn over 25 år ble ikke allmenn før i 1898, og for kvinner ikke før i 1913. Frem til da var det flere kriterier knyttet til stemmeretten, og i praksis var stemmeretten forbeholdt de privilegerte sosiale sjikt. De politiske programmene til Høyre og Venstre appellerte særlig godt til disse gruppene. Samtidig kunne enkeltsaker, som for eksempel målsaken og avholdssaken, spille avgjørende roller for hvilket parti som fikk høyest oppslutning. Politikerne og partiapparatene var derfor lydhøre ovenfor mobilisering og lobbyvirksomhet fra frivillige organisasjoner. Det var en toveis kommunikasjon mellom organisasjoner og de politiske miljøene, og dermed var det mulig å påvirke politikkkutformingene gjennom flere kanaler enn kun gjennom stemmeseddelen.

---

²⁹ Østerud, Goldmann. Pedersen 1997: 144. Lobbyisme er siden begynnelsen av 1800 – tallet brukt som betegnelse om interesse og personer og aktiviteter som knyttes opp mot forsøk på å påvirke politiske beslutninger, gjennom direkte henvendelser til de enkelte medlemmer av en lovgivende forsamling. Flere politiske parti startet faktisk som interesseorganisasjoner, for eksempel gikk ”Norsk Landmannsforbund” i 1921 over til å bli ”Bondepartiet”.

³⁰ Tilsvarende valgordning som fremdeles eksisterer i Storbritannia.

Ved inngangen til det 20. århundre gikk utviklingen i retning av større grad av politisk pluralisme, samtidig som Norges eldste parti, Venstre, opplevde tiltagende fragmentering.³¹ Før stortingsvalget i 1903 brøt Liberale Venstre med Venstre, og sluttet seg til Høyre og Moderate Venstre. Moderate Venstre hadde brutt med moderpartiet, fordi de mente Venstre var for liberalt, og ville føre en mer moderat politikk. Det er nærliggende å tro at et samarbeid med Arbeiderdemokratene ville vært hensiktsmessig, men Arbeiderdemokratene samarbeidet med den tiden med Venstre. Hvis Moderate Venstre skulle samarbeide med noen, måtte det bli med Høyre, som var enda mindre moderate enn Venstre. Det kan derfor virke som om det politiske arbeidet til Moderate Venstre, gikk ut på å sabotere Venstres politikk. Under navnet ”Samlingspartiet”, fikk Høyre, Liberale Venstre og Moderate Venstre, flertall og dannet regjering, uten at Moderate Venstre ble tatt med. I 1904 ble denne regjeringen oppløst, og både moderate Venstre og Venstre ble tatt inn i den nye regjeringen.

Ved valget i 1906, la regjeringen, med Statsminister Michelsen (Liberale Venstre), fram et valgprogram for alle samlingspartiene. Dette førte til noe forvirring, særlig i Venstre. Var samlingspartiene bare de tre originale medlemmene, eller representerte de hele samlingsregjeringen? I Høyre ble det også reagert på framstøtet til regjeringen, men man valgte å være lojale mot regjeringen. Venstres delte syn på situasjonen førte til at noen drev valgkamp for samlingspartiene, mens andre kjempet bare for Venstre. Venstres posisjon etter valget var også styrket, de hadde da flertall. Likevel fortsatte samarbeidet med de andre samlingspartiene, og 24. januar i 1907, forlangte 48 representanter fra Stortingets Venstreforening at foreningen skulle oppløses. Siden disse 48 utgjorde et lovlig flertall, ble gruppen oppløst. Deretter dannet disse 48 en ny Venstreforening, og vedtok at samarbeidet med samlingspartiene skulle opphøre. På Venstres landsmøte vant de også, og overtok deretter hele partiapparatet. De Venstremedlemmene som ikke meldte seg inn i den nye Venstreforeningen, ble ekskludert. Regjeringen Løvland, som da kun besto av ekskluderte venstremedlemmer, ble styrtet etter misstillitsforslag fra Det konsoliderte Venstre og Arbeiderpartiet, og Gunnar Knutsen kunne danne sin første regjering.

---

³¹ Venstre er Norges eldste parti, og ble dannet 28. januar 1884. Høyre ble dannet et halvt år senere.

De ekskluderte venstremedlemmene dannet "Frisinnede Venstre", et parti med fokus på lederskikkelser, ikke på parti, noe som også hadde vært Michelsens filosofi. Dette var ikke særlig originalt, og partiet ble også oppfattet som mer "gammelliberal" enn konservativt.³² De fortsatte likevel samarbeidet med Høyre, slik Liberale Venstre hadde gjort. Ved valget i 1909, lyktes det ikke å bli enige om felles valglistene, så det måtte forhandles i hver enkelt valgkrets. De fikk likevel 65 representanter til sammen, og utgjorde dermed flertallet på Stortinget. Frisinnede Venstre og Høyre dannet en koalisjonsregjering, der Frisinnede Venstre fikk statsministerposten. Selv om Høyre var det klart største av de to partiene, sikret Frisinnede Venstre seg mer makt i regjeringen ved å opprette et ekstra departement, og utnevne en av sine egne til minister over dette departementet, slik at de foruten statsministeren fikk fem statsråder, mens Høyre bare fikk fire.³³

Da Statsminister Konow i en festtale han holdt for Bondeungdomslaget i januar 1912, erklærte at han hadde stor sympati for målsaken, var grensen nådd for det riksmålsvennlige Høyre. De leverte sine avskjedssøknader, og tvang dermed Konow til å gå av. Deretter dannet Jens Bratteli, som nå var Høyres nye leder, en regjering bestående av fire ministre fra hvert av de to partiene. Dette førte likevel til at resten av regjeringsperioden ble preget av konflikter og uenigheter, noe som også kan ha vært en årsak til det dårlige valget begge partiene gjorde seinere det året.

Dette viser at lobbyvirksomhet var viktig, og at de organisasjonene som bedrev slik virksomhet hadde makt. Konow var tidligere Venstrepolitiker, mållagene hadde utøvd sin innflytelse nettopp på Venstre, som sympatiserte med målrørsla. Derfor er det forståelig at Konow sa at han hadde sympati med målsaken, men som regjeringssjef for en samlingsregjering med Høyre som det desidert største partiet var det likevel uheldig. Høyre som hadde valgt den andre siden i den saken, og som helt sikkert hadde sine lobbyister å ta hensyn til, var tvunget til å reagere, hvis de skulle ha troverdighet i den, og andre saker.

---

³² Aune 1984: 39.

³³ Aune 1984: 40. Avtalen var at begge partier skulle ha fire ministre hver.

Venstresiden besto i hovedsak av Arbeiderdemokratene og Arbeiderpartiet. Begge disse partiene hadde allmenn stemmerett som en av sine viktigste kampsaker. Arbeiderpartiet hadde også andre punkter på sin saksliste som skulle være en støtte for arbeiderne. Dette var blant annet lovfestet normalarbeidsdag, og støtte til arbeidere som mistet jobber på grunn av arbeidsnedleggelse.

Arbeiderdemokratene hadde samarbeidet med Venstre siden før de var et politisk parti. Dette samarbeidet fortsatte også etter at de fikk sine egne representanter på Stortinget. Det var vanlig at disse representantene meldte seg inn i Venstres Stortingsgruppe.³⁴ Johan Castberg er den mest kjente av politikerne fra Arbeiderdemokratene. Han ble minister for Sosialdepartementet i 1913, under Knutsens andre regjering, og innførte flere sosiale reformer i stort tempo. Et forsøk på å danne et nytt parti med Arbeiderdemokratene og de radikale kreftene i Venstre, resulterte i at han ble avskjediget fra regjeringen i 1914, og året etter var Arbeiderdemokratene utestengt fra venstres stortingsgruppe.³⁵

Politisering

Enkelt saker kunne være politisk dynamitt, og organisasjonene som kjempet for disse sakene kunne virkelig ha innflytelse på politikken. Det politiske etterspillet til Statsminister Konows tale til Bondeungdomslaget, vitner om det. Ikke bare førte det til Konows avgang, men det kan også ha vært en av faktorene som førte til at Venstre, sammen med Arbeiderdemokratene dannet regjering etter valget i 1912.

På dette tidspunktet hadde allerede sedelighetsforeningen i Kristiania sendt en skriftlig oppfordring til Justisdepartementet, der de gjorde rede for hvorfor de mente dagens situasjon med den private kinoordningen ikke fungerte, og hvordan de mente dette problemet kunne løses. Dette ble sendt allerede i 1911, og det eneste som hadde skjedd med saken, var at en sekretær ved Justisdepartementet hadde skrevet et lovutkast, og at Justisdepartementet hadde

---

³⁴Aune 1984: 30.

³⁵Aune 1984: 31.

innhentet svar fra Det virket ikke som om regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre, hadde det travelt med å vedta en ny lov omkring kinovirksomheten i landet.

Motstanden mot denne virksomheten økte med tiden. Alminnelig stemmerett var innført. Venstre hadde begynt å tape velgere til de sosialistiske partiene. De måtte spille på lag med lobbyistene, og dette var som Ove Solum skriver ”en utdannet grasrotbevegelse”.³⁶

For Venstres del, var Sedelighetsforeningens forslag om at kommunene skulle overta styringen med kinovirksomheten, verdt å se nærmere på. Venstre ville nettopp sikre lokaldemokratiet, samt utjevne sosiale og økonomiske forskjeller ved å styrke kommunepolitikken. For sedelighetsforeningene var dette veldig praktisk, da det ville være enklere å påvirke de lokale kommunestyrene der de holdt til, enn å skrive brev til Regjeringen. Den lobbyvirksomheten og mobiliseringen som fant sted fra 1910 til 1913, vil jeg komme tilbake til i kapittel tre. Det er grunn til å tro at den hadde effekt, for det nye lovutkastet ble utarbeidet av Justisdepartementet, viderebehandlet av Kirkekomiteen, og vedtatt i både Odelstinget og Lagtinget, og vedtatt som lov, under ett år etter at Venstre hadde overtatt regjeringsposisjonen.

Oppsummering

I dette kapittelet har jeg redegjort relativt kort for utviklingen av filmen i Norge, og av kinobransjen, fra det første titteskapet, til Roede begynte med film og kinovirksomhet til 1911. Denne utviklingen skjedde ikke parallelt, fordi film, fram til Fattigdommens forbannelse i 1911, nærmest ikke ble produsert i Norge, derfor heller ingen norsk utvikling. Likevel var det en utvikling, kinoene ble større, det ble plass til flere publikum i salene, og kjeder av kinoer begynte å vokse fram. Filmens utvikling, var det andre som tok seg av. Det var denne utviklingen, som etter hvert fikk sedelighetsforeninger, lærerlag, og andre interesseorganisasjoner til å reagere. Filmene var svært populære blant barn og unge. Det virket som om jo mer spektakulære filmene var, des mer populære ble de. Dette var

---

³⁶ Solum 2004.

ødeleggende for den oppvoksende generasjon av flere grunner. Barn tilbrakte altfor mye tide i kinosalene, noe som gikk ut over synet. Dette skulle være dokumentert av leger. Barn brukte av egne tjente penger på disse kinofilmene, noe som lærte dem å sløse, framfor å spare. I Stavanger mente man til og med at alle disse kinobesøkene hadde resultert i at barn begynte å stjele.

Med nyvunnet selvstendighet, skjedde debatten og innføringen av kinoloven i en fase der det politiske landskapet var i ferd med å sette seg etter unionsoppløsningen. Regjeringer skiftet relativt ofte. Da Kristiania sedelighetsforening i 1910 sendte sin henvendelse til Justisdepartementet, rakk Høyre og Frisinnede Venstre å danne enda en regjering, samt å tape et valg før Venstre i 1913, innførte en ny kinolov. Det som skjedde i perioden fra Høyre / Frisinnede Venstre mottok denne henvendelsen til Stortingets kirkekomité sendte sin innstilling til Odelstinget er hva det neste kapittelet skal dreie seg om.

KAPITTEL 3

Fra utkast til innstilling

Innledning

Dette kapitlet skal følge Film - og kinoloven av 1913 fra krav om lovendring først ble tatt opp på det rikspolitiske plan til det endelige lovutkastet ble lagt fram for behandling i Odelstinget. Målsetningen med kapitlet er tredelt. For det første er det et mål å gi en kronologisk oversikt over lovarbeidet. Tidligere studier har i all hovedsak fokusert på det endelige lovutkastet. I forbindelse med kildearbeidet til denne masteroppgaven har det lyktes meg å lokalisere hittil ukjent, og antatt ubrukt, kildemateriale som også gir innsikt i prosessene forut det endelige lovutkastet. Kildefunnet gjør det mulig i langt større grad å identifisere og fokusere på aktørene som var involvert i lovarbeidet. Kapitlets andre delmål er derfor å søke å avdekke hvem som var initiativtakere til loven, for på den måten å kunne diskutere interesser, motiver og intensjoner. Gjennom å sammenligne ulike lovutkast, vil det også være mulig å følge utviklingen i de mest kontroversielle temaene i loven og dermed diskutere hvorfor det endelige lovutkastet fikk den utformingen den gjorde, hvilke interesser som ble ivaretatt – og hvilke som ikke ble det. Dette er kapitlets tredje delmål.

Kapitlet vil innledningsvis presentere og diskutere kildefunnet som store deler av diskusjonen er basert på. Deretter vil jeg forsøke å tidfeste lovarbeidet fra den først ble satt på den politiske dagsorden frem til det utkastet som ble diskutert av Odelstinget. Det var særlig to områder som var kontroversielle i loven, og disse dominerer hver sin sekvens i loven. Det ene spørsmålet var knyttet til bevilgning for kinoer, det andre spørsmålet var knyttet til filmsensur. Fremfor å gjengi hver enkelt paragraf i lovutkastene vil diskusjonen derfor ta utgangspunkt i konfliktlinjene knyttet til nettopp disse to stridspunktene. Avslutningsvis vil lovens endelige form og konsekvenser kontekstualiseres og diskuteres både ut fra eksisterende litteratur og nye kildefunn. Helt til slutt følger en kort oppsummering av kapitlet.

Kilder og kronologi

Under kildearbeid ved det som tidligere var Norsk filminstitutt, men som nå er en del av Nasjonalbiblioteket, kom jeg over en samling dokumenter som til nå ikke har vært brukt i forskning på dette området.³⁷ Dokumentene er håndskrevne og består av to forløpere til den endelige loven. Det første dokumentet var et utkast til å revidere eksisterende lov for å imøtekomme et stadig voksende krav fra ulike instanser og interesseorganisasjoner om strengere regulering av film- og kinobransjen.³⁸ Utkastet ble ført i pennen av Carl Nicolai Stoud Platou,³⁹ som var sekretær ved Justisdepartementet. Det andre dokumentet er forarbeid til Justisdepartementets proposisjon. Videre vil jeg bruke denne proposisjonen, og innstillingen fra Stortingets kirkekomité. Det blir med andre ord tre utkast, samt forarbeidene til det ene av dem. Alle disse dokumentene kan til sammen gi et mer komplekst og komplett bilde av lovarbeidet enn det som har vært mulig tidligere.

De nye kildene gir ikke bare innsikt i selve lovarbeidet, men gjør det som nevnt tidligere også mulig å gi et tydeligere bilde av lovprosessens kronologi. Dokumentene gjenspeiler press fra interesseorganisasjoner, signaliserer intensjoner med lovarbeidet – og ikke minst gjør disse kildene det mulig med en sterkere kobling til det politiske landskapet. Bruken av kildene er imidlertid ikke uproblematisk. En særlig utfordring er at Carl Platous utkast ikke er datert. Det er likevel mulig å gi en rimelig sikker tidfesting bygd på andre kilder og indisier. Carl Platou tiltrådte sin stilling i Justisdepartementet i 1911.⁴⁰ Videre, Kristiania sedelighetsforening holdt et møte 27. januar 1911. På dette møtet ble de enige om å sende en henvendelse til Justisdepartementet. Dette brevet ble skrevet 22. februar samme år. Følgende er et sitat fra dette brevet:

---

³⁷ Disse kildene setter prosessen med kinoloven i et litt annet lys. Det faktum at utarbeidelsen ble startet av regjeringen Høyre / Frisinnede Venstre, med et eget lovutkast, og dermed beviselig har latt seg påvirke av situasjonen, og sedelighetsforeningens henvendelse, blir ikke nevnt av verken Solum eller Evensmo.

³⁸ "Utkast til lov om kinematografer", Kilde: Nasjonalbiblioteket, Forarbeider til Kinoloven. Egen tolkning av dette lovforslaget.

³⁹ Carl Nicolai Stoud Platou (1885-1956) kom fra en familie med lange tradisjoner innen jussen og som aktører innen norsk offentlighet. Platou var også jurist, og ble ansatt som sekretær ved Justisdepartementet i 1911. ble en markant skikkelse innen norsk offentlig lovarbeid. Han ble blant annet rådmann for regjeringen i justispolitiske spørsmål i maktvakuemet mellom 8. og 14. mai 1945. Han tiltrådte deretter, som Justisminister Oscar Christian Gundersens rådgiver.

4 Store Norske Leksikon nettutgave:

[http://www.snl.no/nbl_biografi/Carl_Platou/utdypning_%E2%80%93_2\(lest: 12.5.2009\)](http://www.snl.no/nbl_biografi/Carl_Platou/utdypning_%E2%80%93_2(lest: 12.5.2009)).

*”Forsamlingen henstiller til Justisdepartementet at søke truffet foranstaltning til ved lov eller paa anden maate at forebygge kinematografforestillinger, som virker forraadende og krænker den almindelige moralske opfatning.”*⁴¹

I brevet oppfordret sedlighetsforeningen myndighetene om å ta situasjonen alvorlig, og argumenterte videre med at dersom de nødvendige grep ikke ble tatt, ville nasjonens moralske tilstand være truet. Også andre kilder styrker antagelsen av at justisdepartementet kom med en respons på krav om lovendring allerede i 1911. Et skriv fra ”Det kongelige Justis – og Politidepartement, datert 25. januar, bekrefter at regjeringen gikk med planer om en ny film – og kinolov. Dette var et rundskriv som ble sendt til alle politidistrikt, der Justisdepartementet ville ha svar på følgende spørsmål:

1. Hvor mange kinematografer har i 1911 været i virksomhet inden vedkommende politimesters (fogeds) distrikt?
2. Hvor stor avgift har disse kinematografer været paalagt?
3. Til hvilket beløp har summen av avgifterne andraget i aarets løp?⁴²

I slutten av dette rundskrivet kommer bekræftelsen på at regjeringen allerede i 1912, hadde planer om en ny kinolov:

*”Da departementet har til hensikt at foreslaa fremsat for indeværende Storting kgl. Proposition til lov om kinematografforestillinger, bedes de begjærte uttalelser avgit snarest mulig.”*⁴³

Dette skrevet bærer Herman Scheels stempel. Han var justisminister fra 1910 til 1912, under regjeringene Høyre/Frisinnede Venstre.

En gjennomgang av avisartikler i perioden rundt lovarbeidet viser blant annet en artikkel i *Aftenposten* fra 1912 med referanser til det som det er grunn til å anta er Platous arbeid. Under

---

⁴¹Ot.prp. nr. 26: 1.

⁴² Se vedlegg nr.1.

⁴³ Se vedlegg nr.1.

overskriften ”Kinematografene under loven”, står det skrevet følgende: ”*For et aars tid siden hed det at justisdepartementet skulle faa i stand en lov om kinematografforestillinger.*”⁴⁴ Ettersom Carl Platous utkast mest sannsynlig stammer fra 1911 kobler dokumentet initieringen av lovprosessen til regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre under ledelse av Wollert Konow, mens selve lovvedtaket ble fattet under Gunnar Knudsens andre Venstreregjering i 1913.⁴⁵ Den nye informasjonen viser også tempoet og utviklingen i lovarbeidet, noe som igjen gir klare indikasjoner hvor høyt prioritert innføringen av denne loven var.

Kildene viser at Platous forsøk på å revidere loven av 22 mai 1875, ble forkastet etter regjeringsskiftet. I det første avsnittet til forarbeidet til Justisdepartementets utkast, ble det hevdet at det ville være mest praktisk å innføre en ny lov, istedenfor å forandre den eksisterende lov.⁴⁶ Med Venstre i regjering, og en ny justisminister, gikk ikke Platous utkast langt nok med hensyn til kommunenes muligheter til selv å styre utviklingen av kinopolitikken innen kommunegrensene. Følgende er et sitat fra Justisdepartementets forarbeid:

*”Ti ved denne forandring er det vel tvilsomt, om man vil opnaa noget, som for mig staar som ganske viktig: adgang for den myndighet, som meddeler kinematografbevillingene, til at begrense disse antal.”*⁴⁷

Dette andre dokumentet er sannsynligvis forarbeidene til Justisdepartementets proposisjon. Hvis datoen som er ført på dette dokumentet er riktig, må det være utarbeidet under regjeringen Jens Bratlie, som også var en samarbeidsregjering mellom Høyre/Frisinnede Venstre. Dokumentet er datert 8. mars 1912. Datoen er skrevet oppe i venstre hjørnet på det første arket.⁴⁸ Ettersom dette er håndskrevne dokumenter, gjør håndskriftene det mulig å

---

⁴⁴ Justisdepartementets kinolovarkiv, Nasjonalbiblioteket. Aftenposten 3. desember 1912.

⁴⁵ Gunnar Knudsens Venstreregjering ble avløst av 2. februar 1910, av en Frisinnede Venstre/Høyre regjering under ledelse av statsminister Wollert Konow. Denne regjeringen satt frem til 20. februar 1912, da den ble avløst av en ny Frisinnede Venstre/Høyre regjering, denne gang under ledelse av Jens Bratlie. 31. januar 1913 tiltrådte Gunnar Knudsens andre Venstre regjering, som ble sittende helt frem til juni 1920.

⁴⁶ Nasjonalbiblioteket, Forarbeidelser til kinoloven av 1913, Selvstendig lovutkast, Bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger: 1.

⁴⁷ Nasjonalbiblioteket, Forarbeidelser til kinoloven av 1913, Selvstendig lovutkast, Bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger: 1.

⁴⁸ Nasjonalbiblioteket, Forarbeidelser til kinoloven av 1913, Selvstendig lovutkast, Bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger: 1.

finne indikasjoner om det er en eller flere personer som har bidratt til å forfatte manuskriptet. Dateringen synes ikke å være av samme håndskrift som resten av dokumentet. Det kan være et tegn på at datoen er ført på i ettertid. Det er flere argumenter, som til sammen sannsynliggjør at denne datoen ikke kan stemme.

Hvis dette dokumentet var skrevet i 1912, var det skrevet under regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre. Dokumentet samsvarer godt med proposisjonen fra Justisdepartementet fra 1913. Med mindre det kun var et taktisk og politisk spill, skulle ikke Høyre og Frisinnede Venstre ha noen problem med å stemme for innstillingen fra Kirkekomiteen, siden den var nesten identisk med proposisjonen. Dette forarbeidet startet med å ta avstand fra Platous utkast. Det er ikke sannsynlig at dette ville blitt gjort med mindre det ble et regjeringsskifte, og en ny Justisminister tiltrådte. Det ble også brukt en retorikk, som fikk innføringen av denne loven til å høres ut som en seier for lokaldemokratiet. Denne argumentasjonen ble senere brukt av Venstres representanter i Odelstinget, under behandlingen av Kirkekomiteens innstilling. På bakgrunn av dette, er det overveiende sannsynlig at dette dokumentet er forarbeidet til Justisdepartementets proposisjon fra 1913, og utarbeidet under Gunnar Knudsens andre Venstre-regjering, med Lars Kristian Abrahamsen som justisminister.

I analysen av kildematerialet vil også Odelstings proposisjon nummer 26, og Innstilling fra Kirkekomiteen til Odelstinget nummer 76 være sentrale kilder. Disse dokumentene inneholder henholdsvis Justisdepartementets lovutkast, og kirkekomiteens lovforslag til Odelstinget. Foruten selve paragrafene inneholder disse dokumentene også kommentarer til paragrafene.

Fra mobilisering til politisk dagsorden

Over tid hadde synet på kinoforestillingene forandret seg. Fra å være små, uskyldige sketsjer fra slutten av 1800-tallet, ble det nå produsert dramatiske serier og filmer, som ble stadig mer spektakulære. Barn utgjorde en betydelig del av det publikummet som så disse forestillingene, noe som stadig bekymret både lærerlag og sedelighetsforeningene rundt om i landet. Som nevnt i forrige kapittel, ble det holdt møter, og det ble tatt kontakt med lokale myndigheter i forsøk på å bedre situasjonen. Problemet var at de lokale myndighetene ikke hadde myndighet

til å gripe inn slik disse organisasjonene foreslo. Politiet hadde klare regler for hvilke filmer eller scener de skulle forby, og de hadde heller ikke den nødvendige myndighet til å avslå en bevilgning til kinodrift.

Ut fra det kildematerialet jeg har funnet er brevet fra Kristiania sedelighetsforening, som det ble vist til tidligere i kapittelet, den første henvendelsen angående dette emnet mellom sentrale myndigheter og sedelighetsforeningen. Det er ikke usannsynlig at denne henvendelsen hadde sin virkning på regjeringen, kildene sannsynliggjør at de startet arbeidet med å utarbeide en ny lov om film – og kinopolitikk, samme år.

Denne henvendelsen inneholder også et foredrag av pastor Lexow Breck, som het ”Farlige ungdomsfornøielser”, og et annet av en overlærer Vigander i Bergen. Det var et foredrag om kinoer og barn.⁴⁹ Begge disse foredragene inneholdt mye informasjon om hvor nyttige kinoene kunne være som kunnskap, og kulturformidlere, samtidig som de kunne være en kilde til billig moro. Samtidig advarte de mot den type underholdning kinoene tilbød sitt publikum på den tiden. Det ble også fremhevet at filmer som ikke direkte, eller billedteknisk sett kunne sies å være skadelige ut fra slike kriterier, likevel kunne ha en demoraliserende effekt på barn.

Det kan virke som om de Høyre/Frisinnede Venstre regjeringene, vektla de forskjellige momentene i denne henvendelsen noe annerledes enn Venstres regjering som overtok, både regjeringen og arbeidet med å innføre loven. Høyres bidrag til en mer kontrollert film – og kinopolitikk, konsentrerte seg i første rekke om å innføre en statlig forhåndssensur. Som diskusjonen i Odelstinget viser i kapittel fem, var det likevel representanter fra Høyre som var negative til en slik sensur. De fryktet at sensuren kunne komme til å jobbe under for frie tøyler, og at det ville bli nærmest umulig for offentligheten å vite hvilke filmer og scener sensuren mente de ikke skulle få se. Kanskje var det på grunnlag av dette, at Platou i paragraf

---

⁴⁹ Ot. Prp. Nr. 26: 1.

ni, foreslo at sensurens avgjørelser kunne overprøves av det departement kongen måtte utnevne.⁵⁰

Om Venstre, og venstresiden i norsk politikk, vektla denne informasjonen annerledes enn den forrige regjeringen, er vanskelig å svare eksakt på. Venstre var et stort og sprikende parti, med innslag av både liberale og radikale ideer. Debatten i Odelstinget viser også dette. Partiene lenger til venstre, som Arbeiderdemokratene og Arbeiderpartiet, kan ha hatt vikarierende motiv for å vektlegge en enda strengere kontroll med kinoene, samtidig som de støttet sedelighetsforeningenes syn.

Den forrige regjeringen hadde allerede utarbeidet et utkast til en sensurlov, og kan, dermed ikke sies å være helt fremmed for tanken om en statlig forhåndssensur.⁵¹ Disse paragrafene gjorde det likevel ikke lettere for kinoene å vise film i folkeopplysningens tjeneste. Selv om de antatt verste filmene ble luket ut, var det ikke dermed sagt at de filmene som skulle tillates, ville være av oppbyggende karakter. Filmer i folkeopplysningens tjeneste ville tape i kampen mot sensasjonelle dramatiske serier. Barn var ikke selv i stand til å analysere og ta avgjørelser for hvilke filmer som var bra eller dårlige. Det var da opp til ansvarlige samfunnsborgere å verne barn mot sin egen uvitenhet, og sørge for at barn fordervet sin egen moral, ved å se slike filmer. Følgende er et sitat fra overlærer Viganders foredrag:

”Vi voksne, myndige har et ansvar overfor barnene, de unge, umyndige, at de ikke tar skade, men faar gunstige vilkaar til at leve et sundt legemlig og aandelig liv. Barnene har ret til at kræve av os, at vi sikrer dem disse vilkaar – saavidt gjørlig. De har ret til at kræve av os, at vi skyver væk det, somvil hindre deres friske, naturlige, moralske og aandelige vekst, saa de faar utfolde sig efter barnesjælens jevne og sikre lov. Deres øine bør se og deres ører bør høre det, som er godt og vakkert, det som opdrager et smukt sind, en sund sjæl, et godt hjerte, fremmer det, som har virkelig livsverdi. Det, som forraaer, tilsnudser, forstygger, maa man ikke sætte

---

⁵⁰ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, lovutkast utarbeidet av sekretær Platou.

⁵¹ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, lovutkast utarbeidet av sekretær Platou: § 5-10.

*døren aapen for, det maa ikke faa lov til at bundfelde sig. Vi mindes: Hvo som forarger en av de smaa.”*⁵²

Dette synet på kinodrift, kunne bidra til å øke legitimiteten for en regjering som ønsket å redusere kinodriften, eller å overta den selv. Derfor ble bevilgningsspørsmålet minst like viktig for regjeringen Venstre som sensurparagrafene. En revidering av den eksisterende loven av 1875 ville ikke gi kommunestyrene den myndighet de trengte for å kunne ta slike skritt.⁵³

Bevilgning

Bevilgningsparagrafene utgjør de fire første i Platous lovutkast, og de fem første i Justisdepartementets og Kirkekomiteens utkast. Det er bevilgningsbestemmelsene som til slutt førte til at kommunene overtok kinodriften i Norge. Innholdet i og utformingen av paragrafene er derfor svært sentrale for å kunne forstå hvordan kommunene fikk monopol med kinodrift i Norge. Paragrafene vil som nevnt ikke bli behandlet enkeltvis, men tematisk. Det viktige med paragrafene var ikke bare hvem som skulle få denne myndigheten, men hvilke forhold som ble lagt til rette for de lokale myndighetene; hvilke fullmakter de fikk, føringer, og hvilke restriksjoner de fikk, for selv å kunne utforme regler for kinopolitikk.

I følge Platous utkast til revidering av eksisterende lov, burde herredsstyret på landet, og bystyret i byene gis dette ansvaret,⁵⁴ mens dette i Justisdepartementets utkast til en selvstendig lov var forandret til kommunestyret.⁵⁵ I begge tilfellene kunne vedkommende myndighet, om det var mer praktisk, delegere denne oppgaven videre til nærmeste politimyndighet. I Kirkekomiteens lovforslag, var ikke lenger stedets politietat den rette til å overta ansvaret hvis kommunestyret ikke ville påta seg dette ansvaret. Da skulle

---

⁵² Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, Kinematografene og barnene, av overlærer Vigander

⁵³ Intensjonene for å gi kommunestyrene denne myndigheten, kan ha vært flere, noe som vil bli mer utfyllende diskutert i siste del av kapittelet.

⁵⁴ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, lovutkast utarbeidet av sekretær Platou s. 1.

⁵⁵ Ot. Prp. Nr. 26: 1.

bevilgningsretten tilfalle formannsstyret. Bare hvis formannsstyret delegerte oppgaven videre, ville politiet få denne oppgaven.⁵⁶

En bevilgning kunne etter Platous forslag, og Justisdepartementets forarbeid, tildeles for kortere eller lengre perioder.⁵⁷ I Justisdepartementets og kirkekomiteens utkast var dette forandret til inntil tre år. Hvis ansvaret ble delegert politiet eller formannskap (Kirkekomiteen), skulle søknadene sendes dit, og det var laget retningslinjer for hvordan arbeidet da kunne utføres. Det var unntakstilfeller, der det var mulig å unngå å gi tillatelse. Disse unntakene var hvis søkeren ikke kunne gi tilstrekkelig sikkerhet mot misbruk, eller at antallet kinoer, hvis søknaden ble innvilget ville bli uforholdsmessig stort i forhold til innbyggertallet. Formannskapet (Kirkekomiteen) eller politiet ville i disse tilfellene ha ansvaret for å fastsette avgiftens størrelse, samt utforming og overholdelse av de nødvendige ordensregler. Platou ville ha mangler som gjorde at lokalene ikke var sikre som unntak også, men dette ble av Justisdepartementet og kirkekommisjonen behandlet i paragraf fem, der politiet fikk ansvaret for å innhente godkjennelse fra bygningskommisjonen, og det lokale brannstyret.

Så langt var det ikke så stor forskjell på de forskjellige forslagene. Men det var en vesentlig forskjell. I Platous forslag for unntakene, *kunne* politiet avslå søknaden.⁵⁸ I Justisdepartementet og Kirkekomiteens forslag, *burde* de nekte tillatelse.⁵⁹ Her har det skjedd en utvikling på flere områder. Platou bruker ordene *kan avslås*, mens Justisdepartementet bruker vendingen *bør nekte tillatelse*. Det er stor forskjell på å gi muligheten til å avslå en søknad, til å hevde at formannskapet eller politimesteren bør nekte tillatelse. Ordet *bør*, er et normativt ord, og gir indikasjoner om rett og galt, moral og umoral. Med andre ord, hvis formannskapet / politimesteren skal handle rett og moralsk riktig nektes tillatelsen. Ordene

---

⁵⁶ Innstilling fra kirkekomiteen til Odelstinget nr. 76: 1913.

⁵⁷ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913: lovutkast utarbeidet av sekretær Platou § 3/ .Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, selvstendig lovutkast, bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger, 1913: 7.

⁵⁸ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913: lovutkast utarbeidet av sekretær Platou: § 2

⁵⁹ Ot. Prp. Nr. 26: 24, § 2 / Innstilling til Odelstinget nr. 76: 117, § 2.

kan avslå, og bør nekte tillatelse, mine egne uthevelser, for å tydeliggjøre hva jeg mener, de var ikke uthevet i paragrafene.

Platou foreslo i sitt utkast at herredsstyret og bystyret, gjennom vedtekt av kongen, kunne gi nærmere regler angående orden og kontroll med hensyn til kinoene. Justisdepartementets forarbeid til selvstendige utkast gikk lenger med hensyn til kommunenes vedtekter til selv å utforme regler for kinodriften innad i kommunen. Følgende sitat illustrerer kjerne i denne argumentasjonen:

”Kinematografene er med sit store antal av forestillinger og med sin lave billettpris blit i den grad en folkefornøyelse, at jeg finder det at være rimelig, at befolkningens nærmeste representanter faar anledning til at bestemme, paa hvilke betingelser og i hvor stort antal kinematografene skal tillates at drive sin virksomhet inden kommunen.”⁶⁰

Dette argumentet gikk igjen under store deler av behandlingen av denne loven. Det ble senere også brukt både av Kirkekomiteen og som argument under behandlingen i Odelstinget.⁶¹

I følge Justisdepartementets forslag var det kommunestyret som skulle kunne bestemme disse reglene, samt at de kunne begrense det antall kinoer som skulle få bevilgning innen kommunen. For at kommunestyret skulle ha denne myndigheten, måtte det i følge paragraf tre, siste ledd, ikke delegere ansvaret videre, men sørge for at all kinovirksomhet innen kommunen trengte kommunestyrets tillatelse.⁶²

I kommentarene som følger dette lovforslaget, blir mulighetene til å bestemme kinopolitikken helt på egenhånd bekreftet og spesifisert. Det eneste kommunestyret ikke hadde lovhjemmel

---

⁶⁰ Nasjonalbiblioteket, Forarbeid til kinoloven av 1913: Selvstendig lovutkast, bemerkninger vedrørende bestemmelse om kinematografforestillinger 1913: 3.

⁶¹ Innstilling til Odelstinget nr. 76: 115.

⁶² Ot. Prp. Nr. 26: § 3: 24.

til, var å totalforby kinovirksomhet i kommunene. Kommunestyret skulle ha mulighet til å nekte enhver søker tillatelse til å drive kinovirksomhet. Da ville i så fall kommunen selv bli nødt til å sørge for kinodrift, men de trengte ikke å bekymre seg om konkurransen fra andre kinoer.

Det er paragraf tre som inneholder disse bestemmelsene. Det kan virke som om det er bevisst at paragrafen er veldig vag, og åpen for tolkning. Denne loven som gjorde det mulig å kommunalisere og monopolisere all kinodrift i Norge, inneholdt ingen forslag eller påbud til kommunene om å gjøre noen av delene.⁶³ Det eneste loven gjorde i den retning var å legge forholdene til rette for de kommunene som ville drive kino selv, uten konkurranse fra private kinoer. Kommunene skulle selv få myndighet til å treffe alle beslutninger i forhold til kinovirksomhet. Kommunens rett til å begrense antallet ble tolket i ytterste konsekvens. En begrensning kan romme alt fra en liten reduksjon, til – som det ble i dette tilfellet – en eliminasjon av konkurrenter.

Det kan derfor være grunn til å stille spørsmål ved om dette var intensjonen bak paragrafen. Høyre nestoren Edvard Hagerup Bulls⁶⁴ spørsmål til Justisminister Abrahamsen og Ribsskog⁶⁵ under behandlingen i Odelstinget vitner om dette. Han måtte spørre om det virkelig var regjeringens intensjon med denne loven at private kinoer skulle opphøre, og at kommunene skulle overta all kinodrift. Til dette spørsmålet fikk han et klart svar fra begge, om at dette hele tiden hadde vært deres intensjon, men at det var opp til kommunene selv å realisere dette.⁶⁶ Høyre politikeren, Henrik Ameln⁶⁷, syntes paragrafene var så slette og dårlige at han foreslo å ikke behandle dem under denne samlingen av Odelstinget. Han mente en bedre formulert lov måtte kunne utarbeides først. Om paragrafene i loven sa han følgende:

---

⁶³ Lov om offentlig forevisning av kinematografbilleder. 25. juli 1913.

⁶⁴ Edvard Hagerup Bull representerte Høyre på Stortinget. Han var Høyesteretsassessor av yrke.

⁶⁵ Ole Konrad Ribsskog, født i 1866 i Flatanger, Lærer og overlærer av yrke. Medlem av Formannskapet, og formann for Arbeiderpartiets kommunale gruppe.

⁶⁶ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 253 – 254.

⁶⁷ Overrettsaksfører fra Bergen, representerte Høyre på Stortinget.

*”Naar jeg saa ser paa dette lovforslag, saa maa jeg faa lov til at sige, at jeg sjelden har set et saa slet lovforslag, specielt i formel henseende. Bestemmelserne er spredt om hverandreuten noget forsøk på orden.”*⁶⁸

Ifølge kommentarene til denne paragrafen skulle kinoene selv få bestemme hvordan de ville drive sin kinopolitikk.⁶⁹ Oppgavene til kommunene ble stadig flere under Venstre regjeringene, men kommunene ble ikke nødvendigvis mye rikere av den grunn. Venstre hadde siden slutten på 1800 tallet prøvd å komme arbeiderbevegelsen i møte. Dette skulle blant annet oppnås gjennom kommunepolitikken. Med den skulle velferdsordninger utjevne stor økonomisk og sosial forskjell.⁷⁰ På grunn av valgordningen var Arbeiderpartiet bedre representert i lokalpolitikken, enn i rikspolitikken, og kommunaliseringen av kinoene skjedde på det lokale plan.⁷¹ Det var på forhånd hentet ut opplysninger om hvor lønnsomt kinodrift kunne være. Justisdepartementet og Kirkekomiteen banet ut veien for kommunestyrene. Det var ingen paragrafer som påla noe kommunestyre å drive kino i sin kommune, men ga dem muligheten til å fjerne all konkurranse på markedet, og deretter selv som eneste aktør drive kino. Denne paragrafen utgjør hjørnesteinen, eller kjernen av bevilgningsparagrafene, mens Ameln mente at siste ledd av paragraf to utgjorde kjernen av bevilgningsbestemmelsene.⁷²

Sensurparagrafene

Platou brukte den svenske loven som eksempel da han utformet de norske sensurparagrafene.⁷³ Han ville ha en sentral sensur i Kristiania, bestående av en eller flere personer. Ingen filmer skulle tillates vist ved offentlige kinoer uten først å ha gjennomgått denne sensuren. De som begjæret en film sensurert skulle selv betale disse kostnadene som gjennom en fastsatt takst. Filmene skulle da stemples som et bevis på godkjenningen.

---

⁶⁸ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 255.

⁶⁹ Ot. Prp. Nr. 26: 18 – 22.

⁷⁰ Seip 1981: 39.

⁷¹ Solum 2004.

⁷² Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 255.

⁷³ Evensmo 1992: 59. Den 22. juni 1911, innførtes det i Sverige statlig filmkontroll etter følgende retningslinjer: ”Granskingsman må ej godkänna biografbilder, vilkas skulle strida mot almän lag eller goda seder eller eljest kunna verka förråande, uphetsande eller til förvillande af rättsbegreppen. Bilder, som framställa skräckscener, självmord eller grova förbrytelser på sådant sätt eller i sådant sammanhang, att dylik verkan kan åstadskommas, må sålunda icke godkännas.”

Unntakene for dette var aktualitetsfilmer som viste en nyere hendelse. For slike filmer holdt det å få tillatelse av politiet, hvis filmen vistes innen tre uker etter at hendelsen hadde skjedd. Dette ble i Justisdepartementets utkast forandret til to uker. Barn under 15 år skulle ikke ha adgang til filmer som sluttet etter klokken 20. Om alt dette var det enighet. Det ble i Justisdepartementet lovutkast foreslått at sensurkomiteen skulle bestå av tre personer, noe som Kirkekomiteen sluttet seg til.⁷⁴

Platous forslag til sensurparagrafene var noe mer detaljert og spesifikk enn Justisdepartementets og kirkekomiteens forslag. Han ville innføre aldersbestemt sensur, slik de hadde gjort i Sverige, med en nedre aldersgrense på 15 år, for å få adgang til filmer beregnet på voksne. Filmer som ville stride mot lov eller kunne krenke ærbarhet, eller virke forrådende, opphissende eller forvirrende på rettsbegrepene skulle ikke godkjennes. Det samme gjaldt filmer som viste redselsscener, selvmord eller grove forbrytelser, som igjen ble vurdert å kunne ha uheldig virkning på publikum.⁷⁵

Justisdepartementet og Kirkekomiteens utkast var noe annerledes. Paragrafene om aldersbestemt sensur ble fjernet. Dette betydde at alle filmer måtte sensureres med tanke på at barn skulle kunne se filmene. Sensurkomiteen skulle bestå av minst tre personer, alt etter hvor stor arbeidsbyrden ble. Minst en kvinne skulle være representert, og en film var godtatt eller ikke godtatt hvis to av personene i komiteen på tre var enige.

Hvis en film som ble vist ville føre til at det i seg selv stred mot norsk lov, var det selvsagt at den ikke skulle vises. Grove forbrytelser, og råe uhyggelige scener skulle heller ikke tillates. Utenom slike helt klare regler, som for øvrig datidens sensur også opererte etter, skulle det ikke settes klare regler og grenser for hvordan sensurkomiteen skulle jobbe. De skulle likevel ha anledning til å forby hele filmer, eller scener, selv om de ikke inneholdt noe av det som per definisjon skulle sensureres. En film kunne sensureres ut fra sitt innhold på andre måter. Hvis

---

⁷⁴ Ot. Prp. Nr. 26: 25

⁷⁵ Hele avsnittet er referat fra "Utkast til lov om kinematografer", Lovutkast utarbeidet av sekretær Platou. Kilde: Nasjonalbiblioteket forarbeid til kinoloven av 1913: lovutkast utarbeidet av sekretær Platou

en film var tendensiøs, og dermed med sitt budskap kunne tenkes å ha uheldig innflytelse på særlig barn og unge, hadde sensurkomiteen anledning til å forby disse scenene, eller hele filmen.⁷⁶

Prioriteringer

Samtidskonteksten og de sterke interesseorganisasjonene som var involvert sannsynliggjør at film – og kinolov ville blitt vedtatt uansett. Platou hadde startet arbeidet med å utforme en ny lov om dette emnet, der den største forskjellen fra tidligere praksis, ville vært statlig aldersbestemt forhåndssensur. I de tilfellene der det var problemer rundt kinodrift, grunnet for stort antall kinoer, tok også dette lovutkastet sikte på å rydde opp i de forholdene.

Hvis Platou skrev dette utkastet i 1911, eller i det minste at Justisdepartementet hadde påbegynt arbeidet med en ny lov som skulle omhandle film og kino, i 1911, slik avisartikkelen tilsier, brukte regjeringen lenger tid på utformingen og behandlingen av den enn den neste regjeringen gjorde. Dette kan være en indikasjon på hvor høyt prioritert en slik lov var. Regjeringen Høyre / Frisinnede Venstre tok situasjonen alvorlig nok til å starte utarbeidelsen av en ny lov.⁷⁷ Platou fikk i oppdrag å skrive et utkast til ny lov, mens Justisdepartementet sendte ut et rundskriv til landets politidistrikt der de ba om nærmere informasjon angående antall kinoer i vedkommende distrikt, samt størrelsen på avgiften kinoene betalte til kommunen. I dette rundskrivet ba de om at svar burde skje snarest mulig. Dette vitner om at de hadde til hensikt å komme videre med arbeidet med den nye loven. Dette skjedde likevel ikke. Det kan være flere grunner til det. Det kan skyldes indre stridigheter i regjeringen, som hadde hatt samarbeidsproblemer siden ble presset av Høyre til å gå av som statsminister, og Jens Bratlie overtok statsministerposten. Andre grunner kan også ha vært at det var store prinsipielle motforestillinger mot å innføre statlig forhåndssensur. Dette var foreslått i Platous utkast, selv om det også var forsøkt å innføre en ankemulighet for sensurbestemmelsene. En tredje mulighet for at arbeidet ikke gikk like raskt som da Venstre overtok, var at de ikke tok skremselspropagandaen fra sedelighetsforeningene helt bokstavelig. Det er heller tvilsomt om de virkelig fryktet en nasjonal moralsk krise. Den

---

⁷⁶ De to siste kapitlene er utdrag fra Ot. Prp. Nr. 26 1913 og Innstilling til Odelstinget nummer 76, fra kirkekomiteen 1913.

⁷⁷ Se vedlegg

siste muligheten, er at Høyre / Frisinnede Venstre ikke hadde de samme planene om et kommunalt kinomonopol som Venstre hadde. På bakgrunn av dette er det sannsynlig at saken hadde en noe lavere prioritet enn den neste regjeringen ga den.

Til sammenligning brukte regjeringen Venstre mindre enn et halvt år på å få vedtatt sitt lovforslag. De hadde da informasjonen den forrige regjeringen hadde samlet inn fra de forskjellige politidistriktene, men arbeidet gikk likevel så fort at det vitner om høyere prioritet.

Muligheter

Som kommentert i kapittel to, tilsa samtidens valgordning at det i hovedsak var flertallsregjeringer som hadde regjeringsansvar. Det innbar også flertall på Stortinget, og dermed mulighet til å kunne gjennomføre de sakene de internt ble enige om. Hadde Høyre og Frisinnede Venstre blitt enige internt, da de satt med regjeringsmakten, ville de hatt alle muligheter til å innføre sitt lovforslag. Det ville likevel krevd en unison regjering som sto bak dette forslaget, fordi flere av Venstres politikere også viste seg å være motstander av forhåndsbestemt sensur, som behandlingen i Odelstinget viste. Fordelingen i Stortinget fra 1910 – 1912, viste et knapt flertall til Høyre og Frisinnede Venstre, som med 43,4 prosent av stemmene, fikk 64 representanter inn på Stortinget, mot 46 representanter, fra Venstre, men som samarbeidet med Arbeiderdemokratene, som fikk to. Arbeiderpartiet fikk 11 representanter.⁷⁸

Etter det dårlige valgresultatet for både Høyre og Frisinnede Venstre, i 1912, ble det regjeringsskifte. Venstre fikk 70 representanter alene, men de samarbeidet også med Arbeiderdemokratene, som fikk seks representanter. 76 av i alt 123 representanter på stortinget,⁷⁹ betydde at de i realiteten kunne innført loven alene. Høyre og Frisinnede Venstre, fikk bare 24 representanter til sammen.

---

⁷⁸ Statistisk sentralbyrå på nett: <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-000110-002.html> (lest: 10.5.2009)

⁷⁹ Statistisk sentralbyrå på nett: <http://www.ssb.no/histstat/aarbok/ht-000110-002.html> (lest: 10.5.2009)

Det er flere grunner til å anta at det nye lovforslaget fra Justisdepartementet i 1913 var et overraskende forslag. Kinoeierne i landet hadde forholdt seg passive fram til da. Evensmo kritiserer kinoeierne for ikke å foreta seg noe, mens lovarbeidet som pågikk.⁸⁰ Normative vurderinger av historiske aktører i ettertid skyggelegger imidlertid mer enn det forklarer aktørenes motiv og handlemåte. For å forstå kinoeierne, må disse forstås i perspektiv av sin egen kontekst – ikke etterpåkløkskap.

Kritikken mot kinoene på den tiden var i stor grad rettet mot det filmtilbudet de serverte.⁸¹ Selve kinoene var blitt inspisert av både politi, bygningskommisjonen, og brannstyret. Det var med andre ord filmene som ble kritisert. Flere land hadde etter hvert fått lover om forhåndssensur av filmer, blant annet USA og Sverige. Platous utkast fra 1911, viser at dette var tendensen også i Norge på den tiden. En slik lov ville gjøre det lettere og tryggere for private kinoer å drive sin virksomhet. Filmene ville bli likt vurdert for hele landet, og man risikerte ikke lenger å kjøpe en film man ikke fikk mulighet til å tjene inn igjen, fordi den ble forbudt. Hvis en film ble godkjent, måtte det være trygt å vise den på kinoforestillingene. Kinoene ville med tiden miste sitt dårlige rykte, og kinokulturen ville kunne bli stueren. Bortsett fra at de måtte betale en fastsatt avgift i form av takst til sensurkomiteen for filmene de ville ha godkjent, hadde kinoene lite å tape på at en sensurlov ble innført. I Sverige samarbeidet film – og kinobransjen med de svenske myndigheter om utarbeidelsen av sensurloven. Det er liten grunn til å tenke seg at norske kinoeiere hadde gode grunner for å opponere mot en slik lov. Først da Justisdepartementet hadde utarbeidet sitt utkast til ny lov om film og kino virksomhet, reagerte kinobransjen. Sett i perspektiv av det endelige utfallet kan det selvsagt argumenteres for at bransjen burde ha engasjert seg tidligere. Samtidig, som diskutert over, var det få indikasjoner på at loven skulle få den form og de konsekvenser den fikk før taktskiftet og retningsendringen kom i 1913.

---

⁸⁰ Evensmo 1992: 68.

⁸¹ Evensmo 1992: 58.

All makt til kommunestyret

En hovedutfordring med å tolke lovteksten, er at ordlyden er åpen nettopp for tolking. Dette gjelder særlig den sentrale paragraf *tre*, som i praksis skulle vise seg som en lovfesting av kommunenes kinomonopol. Det kan tenkes to konkurrerende forklaringer på hvorfor denne paragrafen ble så vag, utydelig, og åpen for tolkning. På den ene siden kan det tenkes at paragrafen er uttrykk for slett juridisk håndverk. Det er ikke gitt at vedkommende jurist som forfattet paragrafen lykkes med å formulere paragrafen i tråd med de underliggende intensjoner. Samtidig fremstår dette som en noe søkt forklaring. Dersom det var en allmenn oppfatning at denne paragrafen var dårlig utformet, er det sannsynlig at ordlyden ville ha blitt revidert enten før lovutkastet ble sendt fra Justisdepartementet, eller i det minste blitt korrigert under behandlingen i Kirkekomiteen.

Den andre alternative forklaringen er at paragrafen var et særdeles godt stykke arbeid. Intensjonen bak paragrafen ble godt skjult bak en nærmest uforståelig paragraf, som til slutt måtte tolkes til sin ytterste konsekvens. Dette åpner for årsaksforklaringer, med vikarierende motiv.⁸² Det er særlig siste ledd i paragraf tre som er vanskelig å forstå, men det er også her sakens kjerne ligger. Det er den som gjorde det mulig for kommunestyrene å kunne ta all makt i kinorelaterte spørsmål.

Det første avsnittet i paragraf 3 er ikke veldig forskjellig fra Platous forslag. Han foreslo at herredsstyret og bystyret gjennom vedtekt av kongen, kunne gi nærmere regler angående orden og kontroll med hensyn til kinoene, samt å gi regler for størrelsen på avgiften.

Justisdepartementets forslag la seg tett opp mot dette. De foreslo at kommunestyret gjennom vedtekt av kongen, kunne ta avgjørelser om ordens- og sikkerhetsregler, om størrelsen på avgiften, og ta avgjørelser om en begrensning av antall kinoer innen kommunen. Platou hadde foreslått at herredsstyret og bystyret kunne avslå en søknad hvis antallet kinoer ville blitt

---

⁸² Kjeldstadli 1999: 251.

uforholdsmessig stort. Dette tyder på at også partiene Høyre og Frisinnede Venstre vurderte en form for reduksjon av kinomarkedet.

Selv om disse paragrafene er veldig like i ordlyden, var intensjonen bak vidt forskjellig. Debatten i Odelstinget vitner om dette. Høyre og Frisinnede Venstre var i mot en lov som ville føre til at private kinoer skulle forbys og dermed åpne opp for kommunale kinomonopol. Denne politiske motstanden kan bidra til å forklare hvorfor intensjonen bak loven ble tåkelagt gjennom ulne juridiske formuleringer. I Justisdepartementets kommentar til proposisjonen, som kirkekomiteen sa seg helt enig i, ble det poengtert at kommunestyrene skulle stå helt fritt til å nekte enhver søker tillatelse til å drive kinovirksomhet. Videre skrev Kirkekomiteen i sin kommentar at kinovirksomheten aldri ville bli skikkelig bra så lenge den var underkastet konkurransens lover. Til sammen utgjør disse uttalelsene en god indikasjon på at de sentrale myndigheter helst så at kommunene opprettet kommunale kinomonopol. I denne forbindelse kan det være vikarierende motiv bak forslaget til kinoloven, både som forklarer hvorfor den var så uklart formulert, og hvorfor den deretter måtte tolkes til den ytterste konsekvens for å forstå det underliggende motivet bak loven.

Framlegget til Lov ble utformet i Justisdepartementet, med Abrahamsen fra Venstre som justisminister. Lovforslaget skulle deretter sendes til Stortinget, som sendte det videre til en fagkomité. Venstre var et stort parti, med en historie som kunne vise til flere splittelser, og kamp mellom en radikal og en liberal fløy. Det er ikke utenkelig at et forslag som uttrykte et klart ønske om et kommunalt kinomonopol kunne så splid – også innad i Venstre – slik sensurparagrafene viste seg å gjøre. Selv om en regnet med at de fleste fra Venstre ville støttet et slikt forslag, var komiteen som ble neste hinder, sammensatt av representanter fra de andre partiene også. Fagkomiteen i dette tilfellet var Kirkekomiteen. Dersom meningen var å innføre en lov som gjorde det mulig for kommunene å tilegne seg monopol på kinodrift, men fryktet at en slik lov ville være vanskelig å få vedtatt, kunne en ikke sette dette i klartekst før behandlingen i fagkomiteen. For å få Høyres og Frisinnede Venstres godkjenning, ville det være taktisk klokt å gjøre denne paragrafen tilsynelatende så lik det forslaget som ble utarbeidet da de satt ved makten. Passerte paragrafen tilnærmet uforandret der, ville det være opp til Odelstinget og Lagtinget, om paragrafen ble vedtatt. Den sikreste måten å få en så

viktig paragraf godkjent på, ville med andre ord, være å skjule intensjonen så godt som overhodet mulig, samtidig som den nesten uttrykte det samme som Platous paragraf gjorde.

Gitt at dette var intensjonen, ble den også godt skjult bak de andre paragrafene. Det var spesifiserte unntak, for når bevilgning ikke burde tillates, og delegering til politiet, der dette var mest praktisk. Paragrafene som inneholdt disse bestemmelsene, kan ha vært der, i tilfelle kommunestyrene ikke selv ville påta seg ansvaret med å drive kinovirksomhet. I de tilfellene dette skjedde, ville i så fall lovverket for hvordan kinopolitikk skulle utføres være klart. Effekten av slike paragrafer, blir likevel at selve intensjonen bak bevilgningsparagrafene, nemlig at kommunene skulle opprette kommunale monopol, blir vanskeligere å få øye på.

Hvorfor ble loven ansett som nødvendig?

Kommunene fikk selv muligheten selv ta kontroll med hvilke filmer barn fikk se. Som tidligere diskutert, var det stor sjanse for at det som ble vurdert som pedagogisk oppbyggende og barnevennlige filmer, ville tape konkurransen mot de andre filmene. Hvilke muligheter hadde kommunene til å forhindre dette, hvis kinoene var private? Den ene ville være å gi sensuren enda friere tøyler i sitt arbeid, slik at en veldig stor del av disse dramatiske og spennende filmene også ble forbudt, selv om de ikke i seg selv var skadelige. Man kan for så vidt argumentere med at de var skadelige, fordi de med sin eksistens tok oppmerksomheten til barna bort fra de pedagogisk oppbyggende filmene, slik at de på den måten gikk glipp av mye verdifull lærdom. Hvis disse filmene ble fjernet fra markedet, kunne myndighetene deretter (hvis nødvendig), pålegge kinoeierne å vise "de riktige" filmene. En annen, og antagelig enklere måte, som i hvert fall ga kommunene full kontroll, var å gi dem muligheten til å fjerne all konkurranse, slik at de kunne starte opp kinoer i folkeopplysningens tjeneste uten å frykte konkurrerende kinoer.

Med utgangspunkt i dette, var det viktig at kommunene sto helt fritt i bevilgningsspørsmålet. Der det ble innført kommunalt monopol, ville kinoene kunne fungere som en ekstra sensurinstans. Det var delte meninger om hvor viktig denne ekstra sensuren var, de som også ville ha sentral forhåndssensur, så ikke behovet i denne sensurmuligheten. Det var likevel

andre som ville overlate også filmsensuren til kommunene, og for dem ble dette viktig. Kommunene kunne selv bestemme hvilke filmer som skulle vises på deres kinoer. Begge delene av loven, både den som omhandlet bevilgning, og den som omhandlet sensur, var viktige. I lovutkastet til Justiskomiteen, var det regler for når bevilgning kunne tillates, og når den kunne trekkes tilbake. Det var også regler for hvordan sensuren skulle utføres. Disse reglene kan nærmest sees på som en ekstra sikring i tilfelle kommunene ikke overtok kinodriften. Formannskap og politi ville ha et klarere regelverk å forholde seg til, og den statlig forhåndssensuren ville fjerne de verste filmene. Benyttet derimot kommunene seg av muligheten til selv å drive kino, kunne de innføre en enda strengere sensur i sin kommune, med å drive en selektiv filmpolitikk.

Sentrum vs. periferi

Som diskutert tidligere ble prosessen med utarbeidelsen av en film – og kinolov, startet av regjeringen Høyre/Frisinnede Venstre etter stadige henvendelser på ulike plan av forskjellige lag og foreninger. En mulig forklaring på hvorfor lovarbeidet aldri ble fullført innen denne regjeringskonstellasjonen var at samarbeidet innad i regjeringen ikke var særlig godt. Samtidig åpner også lovutkastene fra Høyre/Frisinnede Venstre og fra Venstre for tolkninger av prosessen med lovarbeidet som uttrykk for underliggende politiske spenninger. Det var markerte forskjeller i mellom Platous utkast, og Justisdepartementets proposisjon. Dette var uttrykk for ulike posisjoner på den partipolitiske aksene mellom venstre- og høyresiden i norsk politikk. Det kan imidlertid også tenkes spørsmålet om film- og kinoloven kan betraktes som en sentrum versus periferi konflikt.

ØKONOMI		KULTUR	
Segmenterende mobilisering	Territoriell respons	Territoriell respons	Segmenterende mobilisering
Markering av stratum/klassekrav i sekundærtærtærtær økonomien: arbeidere mot eiere/arbeidsgivere	Markering av økonomiske grenser overfor andre systemer: statsinteresser mot kapitalinteresser	Markering av kulturelle grenser overfor andre systemer: kulturkonservatisme mot kulturradikalisme	<div style="text-align: center;"> <p>Sentrum</p> <p>↑</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 0 auto;"> Markering av stratum/klasse kontraster i livsstil/identitet legmannsrørslø, avholdsørslø mot borgerkultur </div> <p>↓</p> <p>Periferi</p> </div>
Markering av stratum/klassekrav i primærøkonomien: bygdeproletariat mot eiere/kreditorer	Markering av bygde økonomiens egenart agrarinteresser mot by - interesser	Markering av bygdekulturens egenart: målørslø mot etablerte elitestandarder	

Sentrum versus periferi ⁸³

Denne modellen er hentet fra Stein Rokkans bok, "Stat, nasjon, klasse". I denne analysen kommer jeg bare til å bruke de feltene som er farget. De er markert i forskjellige farger, for lettere å kunne følge analysen ut fra hvilket felt som brukes.

I det grønne feltet under segmenterende mobilisering, er konflikten mellom legmannsrørslø og borgerkultur. Avholdsørslø er brukt av Rokkan i denne modellen, men det er bare et eksempel. Det kan like godt være sedelighetsforeningene, eller lærerlag. Det viktige er at det er en bevegelse blant befolkningen som mobiliserer mot det eksisterende, skapt gjennom den

⁸³ Rokkan 1975, gjengitt i Rokkan og Hagtveit 2003(1997): 228.

eksisterende borgerkulturen. Denne mobiliseringen ble gjennomført ved aktiv lobbyvirksomhet. Gjennom denne virksomheten, ønsket man å påvirke og å opplyse politikerne slik at de endte opp med å ha sammenfallende syn som de som bedrev lobbyvirksomheten. I dette tilfellet var det sedelighetsforeningene som var de ivrigste lobbyistene. De kom med forslag til forbedring av det eksisterende lovverket, og de kom med forslag til hvordan sensurkomiteen burde sammensettes. De kom også med advarsler, om hva hvordan framtiden kunne utvikle seg, om ikke de nødvendige grep ble tatt. Denne modellen kan brukes til å forklare mobiliseringen i forkant av kinoloven.

I det røde feltet, under territoriell respons, er der kulturradikalisme mot kulturkonservatisme som er konfliktområdet. Dette kan sees i sammenheng med venstresidas kamp for å ta kontroll over kulturtilbudet kinoene hadde. De fikk ikke nødvendigvis kontrollen selv, men de forhindret de borgerlige og konservative å inneha denne kontrollen. Det fantes to muligheter for å oppnå dette. Den ene var å legge kinodriften under kommunal kontroll, slik at filmtilbudet ble begrenset av tilbudet de kommunale kinoene kunne tilby. Den andre muligheten, var å opprette en statlig forhåndssensur. Det kommunale kinomonopolet ville sørge for at de private kinoene forsvant, og en helt ny kinosituasjon ville oppstå. Dette ville bety full seier for de kulturradikale. Den andre metoden, ville redusere makten til de kulturkonservative, selv om de private kinoene ville bestå. Det skulle være opp til et statlig organ å bestemme hvilke filmer som holdt høy nok kvalitet til at kinoene fikk vise dem for publikum.

I det blå feltet under økonomi, ligger også territoriell respons, men denne gangen er det økonomisk kamp, ikke en kamp om kulturen. Dette er kampen om midlene, i dette tilfelle kinoene. Statsinteresser mot kapitalinteresser. Venstre trengte kapital for å utføre sin politikk. En viktig del av deres politikk var å fordele ansvar ut til kommunene, og overføre flere oppgaver der. Dette var kostbart for kommunene. Ved å gi kommunene fritt spillerom, de kunne overta all kinodrift hvis de ønsket det, ville kommunene også overta fortjenesten ved kinodriften. Denne fortjenesten kunne deretter kommunene bruke slik de selv fant mest hensiktsmessig.

Disse tre konfliktområdene kommer vil bli gjenintrodusert i kapittel fem i forbindelse med analysen av sensurparagrafenes behandling i Odelstinget.

KAPITTEL 4   Bevilgningsparagrafene

Innledning

Som diskutert i forrige kapittel, hadde Justisdepartementet allerede i 1911 mottatt bekymringsmeldinger fra Kristiania sedelighetsforening.⁸⁴ Det var imidlertid først med den nye Venstreregjeringen som tiltrådte 31. januar 1913, at arbeidet med den nye kinoloven skjøt fart. Innstillingen fra Kirkekomiteen var klar den 18. juni 1913. Den 24. juni startet behandlingen i Odelstinget. Dette og neste kapittel skal se nærmere på Odelstingets behandling av Kirkekomiteens innstilling. Som diskutert i kapittel tre, var lovforslaget bygd opp rundt to hovedtemaer; kinobevilgning og filmsensur. Som bestanddeler av samme sakskompleks, eksisterte det en gjensidig avhengighet mellom hvilke løsninger som ble valgt for bevilgning og sensur. Politiske valg innen hvert av disse saksfeltene ville legge klare føringer for sakenes individuelle og samlede handlingsrom. Samtidig viser retorikken og argumentasjonen i debatten i forkant av lovbehandlingen at spørsmålene om bevilgning og sensur ble ulikt vektlagt av medlemmene av Odelstinget. Strukturen i de to neste kapitlene følger denne inndelingen, og dette kapitlet vil fokusere på argumentasjonen som ble brukt av politikerne i kampen om bevilgningsspørsmålet.

Det store stridstemaet i diskusjonen omkring bevilgningsparagrafene, med andre ord paragrafene en til seks i forslaget til ny kinolov, var som nevnt tidligere om en skulle bruke lovverket for å legge til rette for kommunal monopolisering av kinodriften eller ikke. Debatten i Odelstinget viste tydelige, politiske skillelinjer. Kapitlet vil innledningsvis gå inn på argumentene som ble fremsatt av de sosialistiske partiene og regjeringspartiet Venstre. Disse grupperingene så kommunal overtagelse av kinodriften som et virkemiddel for å generere inntekter til kommunekassen og som et mulig medium i folkeopplysningens tjeneste. Videre vil kapitlet gå nærmere inn på argumentasjonen som ble fremsatt av Høyre og Frisinnede Venstre. Disse partiene kjempet mot kommunal overtagelse av kinoene, og fryktet at en slik lov ville underbygge prinsippene i åndsverksloven fra 1875. Avslutningsvis følger en kort gjennomgang av selve behandlingen av de aktuelle paragrafene, etterfulgt av en kort oppsummering.

---

⁸⁴ Ot. Prp. Nr. 26 1913: 1.

Kino som ledd i kommunal ekspansjon og i folkeopplysningens tjeneste

Historikeren Edgar Hovland har karakterisert årene mellom 1890 og 1920 som den kommunale ekspansjonens glansperiode.⁸⁵ Partiet Venstre var en aktiv bidragsyter og regissør for denne ekspansjonen. Regjeringen Venstres standpunkter i forhold til behandlingen av kinoloven i 1913, må forstås i denne konteksten. Venstre hadde et langt større mål for kommunenes virkeområde, enn deres tradisjonelle politiske rival, Høyre. Venstre ønsket å bruke kommunale tiltak for å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller, mens Høyre ikke hadde de samme visjonene for kommunepolitikken.⁸⁶ Forskjellene i ambisjonsnivået for kommunene, innebar også ulike dimensjoner av kommunale finansieringsbehov. Økning i kommunale budsjetter var da også en av hovedårsakene til at ledelsen i Venstre rundt århundreskiftet ble beskyldt av blant annet Verdens Gang, og Dagsposten, for å ha gjort Venstre om til et utgiftsparti.⁸⁷ Dersom kinobransjen ble gjort kommunal, ville en slik næringsdrift innebære mulighet til å finansiere deler av de kommunale ambisjonene Venstre hadde.

Kinoens potensial som inntektskilde, var ikke den eneste fordelen med å gi kommunene driftsprivilegier. En slik ordning kunne også åpne opp for en redefinering av kinoens funksjon. Film og kino hadde utviklet seg til et underholdnings- og forlystelsesmedium. Kirkekomiteen skrev i kommentar til sin innstilling at kommunestyrene ved å opprette kommunale kinomonopol, kunne bruke disse i folkeopplysningens tjeneste.⁸⁸ Å fremme folkeopplysning var dermed ikke en forutsetning for kommunal overtagelse av kinoene, men komiteen synes å ha vurdert kommunestyrene som bedre skikket enn private kinoeiere til å ivareta moralske hensyn i forhold til kinodriften.

---

⁸⁵ Hovland 1987:107.

⁸⁶ Danielsen, Dyrvik, Grønlie og Hovland 1992: 250.

⁸⁷ Danielsen, Dyrvik, Grønlie og Hovland 1992: 250.

⁸⁸ Ot. Prp. Nr. 26, dok. Nr 25: 117.

Kirkekomiteen vurderte det som økonomisk risikofritt for kommunene å overta kinodriften. Venstrerepresentanten Jonas Hestnes⁸⁹ var ikke overbevist. Hestnes stilte spørsmål ved om komiteen hadde gjennomgått regnskapene til de forskjellige kinoene. Han kunne ikke se at det av økonomiske grunner skulle være ønskelig for kommunene å overta denne driften.

Arbeiderpartirepresentanten Ribsskog⁹⁰ svarte på dette innlegget noe senere. Han presenterte regnskap fra en kino i Trondheim, som kunne vise til et skattbart overskudd på 100,830 kroner.⁹¹ Ribsskog var ikke i tvil om at kommunene ville tjene på virksomheten, og konkluderte denne delen av innlegget sitt slik:

*”Aa nei, man skal ikke skræmme os med, at kommunerne vil sætte penger til ved at overta denne bedrift; ved at indrette sig fornuftig vil man ikke risikere det.”*⁹²

Hestnes mente imidlertid at ønsket om at kinoene skulle brukes i folkeopplysningens tjeneste, endret forutsetningene for kinodrift. Dersom en fjernet de mest populære filmsjangrene ville også det største inntektsgrunnlaget falle bort – og kommunene burde derfor oppgi tanken om kommunale kinomonopol. Hestnes ba med dette i praksis om at en måtte velge mellom kommunal kinodrift og folkeopplysning.

Også Johan Gjøstein fra Arbeiderpartiet vurderte økonomien i kinodriften og folkeopplysningen som en mulig interessekonflikt. På samme linje som Hestnes, argumenterte Gjøstein⁹³ for at det ville bli mye vanskeligere å fylle kinosalene med folkeopplysende og

---

⁸⁹ Haffner: 1913: 46. Jonas Hestnes, født 1869 i Valsøfjorden. Redaktør og bankbestyrer, senere lærer og journalist. Formann i Kristansunds venstreforening. Medlem av formannskapet fra 1898, og ordfører fra 1908. Ble medlem av Stortinget i 1912

⁹⁰ Haffner: 1913: 69. Ole Konrad Ribsskog, født k 1866 i Flatanger. Lærer og senere overlærer av yrke. Medlem av formannskapet, og formann for Arbeiderpartiets kommunale gruppe. Representerte Arbeiderpartiet på Stortinget fra 1913.

⁹¹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 254.

⁹² Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 254.

⁹³ Johan David Haslund Gjøstein, født 1865, på Stord, Døde i 1935. Stortingsrepresentant fra 1913 – 1920 for Arbeiderpartiet. Fra 1921 – 1923 representerte han Sosialdemokratene. Kilde: Store Norske Leksikon. Nettutgave: http://www.snl.no/Johan_Gj%C3%B8stein (lest: 12.5.2009)

oppdragende filmer. Gjøstein foreslo derfor under debatten at de samfunnsnyttige filmene skulle slippe å betale sensuravgifter. Ved å unndra filmene slike avgifter, så kunne billettprisene reduseres. Dermed var det mulig å konkurrere med underholdningsfilmene på pris. Gjøstein fikk støtte til forslaget fra Olaf Amundsen⁹⁴, som i 1913 representerte Venstre. Amundsen påpekte imidlertid at et stadig mer detaljert regelverk ville føre til ytterligere byråkrati. Ideen om takstfritak på sensur for samfunnsnyttige filmer ble heller ikke fulgt opp av noen av de andre debattantene i Odelstinget.

Ribsskog la frem et forslag til hvordan slike kinoer kunne brukes til folkeopplysning. Kinoene var stort sett i bruk på kveldstid. Da mente han det måtte være fullt mulig å bruke disse lokalene på dagtid, til å vise film til skoleklasser som undervisningstilbud.⁹⁵ Det kan derfor synes noe paradoksalt at Ribsskog ikke støttet Gjøsteins forsøk på å sørge for at disse filmene ble så billige som mulig.

Det kom ikke flere forslag om hvordan ønsket om en folkeopplysningskino skulle implementeres. Som diskutert over, var det heller ikke et pålegg til kommunene om utelukkende å velge samfunnsnyttige filmer. Det kan derfor være nærliggende å anta at ideen om en folkeopplysningskino hadde større retorisk enn praktisk betydning. Hvis målet virkelig var å opprette kommunale folkeopplysningskinoer, ville det være naturlig å forsøke å finne løsninger som gjorde at publikum så også disse filmene. Siden dette forslaget ikke ble fulgt, og problemstillingen ikke var med i innstillingen, sannsynliggjør dette at det ikke var folkeopplysningen som var målet med kommunaliseringen av kinodriften.

Justisminister Abrahamsen sa i et av sine innlegg, at kommunene fikk ta slike beslutninger helt på egenhånd. Hvilke grunner de hadde for å kommunalisere kinodriften var helt og holdent opp til kommunestyrene. Det kunne være av hensiktsmessige hensyn, eller for å holde kontroll på et felt som hadde så mye å si for utviklingen og utdannelsen til barn og unge. Kommunene hadde rett til å kreve at nivået på kinoenes utvalg av filmer, skulle legges så høyt

---

⁹⁴ Olaf Amundsen, født i 1876 i Tromsø, Høyesterettsadvokat av yrke. Representerte Frisinnede Venstre på Stortinget fra 1910 – 1912 og Venstre fra 1913 – 1918. Kilde: Store Norske Leksikon nettutgave: [http://www.snl.no/Olaf_Amundsen\(lest: 12.5.2009\)](http://www.snl.no/Olaf_Amundsen(lest: 12.5.2009)).

⁹⁵ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 254.

som mulig, av hensyn til barns moralske og åndelige utvikling, og med hensyn til deres tilegnelse av kunnskaper.⁹⁶

De hensiktsmessige hensyn utdyper han ikke i samme grad, og kan derfor tolkes som hva de enkelte kommunestyre finner hensiktsmessig. Kommunene fikk som sagt stadig flere oppgaver, og da ville det sikkert være hensiktsmessig å sikre seg flere midler for å kunne løse disse oppgavene.

Kinoens hovedoppgave skulle ikke være å opplyse befolkningen, den skulle tjene penger. Disse pengene kunne kommunen bruke til de formål den fant mest hensiktsmessig. Abrahamsen, som var Justisminister, sa under debatten i Odelstinget at kommunene skulle stå helt fritt i kommunaliseringsspørsmålet, og kunne gjøre det de fant mest hensiktsmessig.

Motivet for kommunaliseringen skulle ikke være avgjørende. De kommunestyrene som ville opprette kommunale kinoer kunne gjøre dette på eget initiativ. Hvis et kommunestyre ønsket å videreføre kinoen som et underholdningsmedium, i stor grad slik det allerede ble praktisert, fikk de lov til det. Ønsket de å opprette en folkeopplysningskino, var dette også fullt mulig. Det så likevel ikke ut til at de fikk særlig hjelp i disse paragrafene til å sørge for billigere opplysningsfilmer til publikum, i form av gratis eller billigere forhåndssensur. En kan derfor stille spørsmål ved intensjonene bak forslaget om folkeopplysningskinoen. Hvis intensjonen derimot var å ramme det private kinomarkedet, og samtidig sikre kommunene kommunalt monopol, var målet nådd. Da spilte det ingen rolle hvilke motiv kommunene oppga for å overta kinodriften selv.

---

⁹⁶ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 253.

Beskyttelse av næringsfrihet og prinsippene knesatt i åndsverksloven

Ikke alle mente at kommunene burde overta kinodriften, og skape en monopolsituasjon. Det var særlig representanter fra partier fra de forrige regjeringene til Høyre og Frisinnede Venstre, som var uenige i dette forslaget.

Motstanderne av kommunal overtagelse av kinoene, ønsket imidlertid også en endring av den eksisterende ordningen. De ønsket at kinodriften skulle fortsatt være privat, men under mer kontrollerte former. Det skulle blant aldersbestemt sensur og et klokkeslett der barn ikke lenger hadde adgang sørge for. Dette kunne være at en innehaver av kinobevilgning ikke på noen måte kunne overdra denne bevilgningen andre. Det ble regnet som misbruk av bevilgningen. Antallet kinoer i distriktet skulle også kunne reguleres bedre enn tidligere. Hvis antallet kinoer i et distrikt ville bli uforholdsmessig stort dersom tillatelsen ble gitt, kunne tillatelse nektes. Bevilgningen kunne også trekkes tilbake når som helst ved mistanke om misbruk, og i påvente av bestemmelser om dette, suspenderes av politiet. Uten om dette kunne også bystyret og herredsstyret gi nærmere regler angående orden og kontroll med hensyn til kinoforestillinger.⁹⁷ Det skulle med andre ord stilles strengere krav til både kinoeierne, og filmene de skulle vise. Dette gjenspeiler det lovutkastet som ble utarbeidet under regjeringen Høyre / Frisinnede Venstre.

Med en innføring av denne loven, ville all kinodrift bli underlagt kommunal kontroll. Private aktører ville forsvinne. Det ville bryte opp den eksisterende ordenen. Dette kunne naturligvis ikke et konservativt parti som Høyre sitte stille å se på. Riktignok hadde forholdene sklidd noe ut, men det kunne ordnes med å stramme inn på eksisterende regleverk. Det var ingen grunn for å forby privat kinodrift, for så å legge kinodriften inn under kommunens ansvarsområde. Hagerup Bull,⁹⁸ Høyres parlamentariske leder, mente dette var å gå i mot lovens intensjon og forskrifter.⁹⁹ Problemet er at han tenkte på sin egen regjerings intensjon med loven, og det utkastet Platou skrev. Han kunne naturligvis ikke uttale seg om hva en ny

---

⁹⁷ Nasjonalbiblioteket, forarbeid til kinoloven av 1913, lovutkast utarbeidet av sekretær Platou 1913: 3.

⁹⁸Edvard Hagerup Bull, født i 1855 i Bergen. Jurist av yrke. Medlem av Sverdrups regjering i 1889, Høyres parlamentariske leder, og representerte Høyre på Stortinget fra 1909 – 1918. Kilde Store Norske Leksikon nettversjon: http://www.snl.no/nbl_biografi/Edvard_Hagerup_Bull/utdypning_%E2%80%93_1 (lest: 12.5.2009)

⁹⁹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 250.

regjering mente var tilsiktet med sitt forslag. Flere av paragrafene var tilsynelatende like i Platous utkast, og Kirkekomiteens innstilling, men hensikten, og intensjonen trengte ikke være lik. Der det var gitt unntak for hvor bystyret kunne nekte tillatelse, eller hvor formannskapet burde nekte tillatelse, var det ikke tilføyd at tillatelsen ellers ikke skulle nektes. Det var det ikke i Justisdepartementets proposisjon og Kirkekomiteens innstilling, men de skrev det ikke inn i paragrafene. Kommunestyrene skulle ha myndighet til å kunne nekte enhver søker, tillatelse til kinodrift.¹⁰⁰

I et privat kinomarked, ville det være flere aktører som tok inn forskjellige filmer, samtidig som de konkurrerte om de mest populære filmene. Publikum ville på denne måten få et bredt utvalg av filmer å velge mellom. I en monopolsituasjon ville dette mangfoldet kunne forsvinne av forskjellige årsaker. Det ville naturligvis være avhengig av hvor mange kinoer som var tilgjengelige for publikum, altså hvor mange filmer som kunne vises samtidig. Hvis det var flere kinosaler, kunne også flere filmer vises. Dette ville kunne resultere i at kommunene tok inn flere filmer, enn de ville gjort hvis de hadde færre saler. Et annet viktig moment i den sammenhengen er at kommunene kunne fungere som en ekstra sensurinstans. Selv om en film ble godkjent av sensuren, kunne kommunestyrene nekte å vise denne filmen ved sine kinoer. Da ville mye av poenget med en statlig filmsensur som skulle sikre at alle hadde tilgang på de samme filmene uavhengig av hvor de måtte befinne seg i landet bli borte. Til da hadde politiet utøvd sensuren, noe som hadde gitt utslag i at den ble håndhevet forskjellig rundt i landet. Nå kunne kommunestyrene gjennom sin filmpolitikk sørge for at denne forskjellsbehandlingen fortsatte.

Et annet faremoment ved å vedta en slik lov, var en videreføring av prinsippene som loven bygde på til andre områder innen kulturlivet. Det viktige spørsmålet ved denne loven er hvor langt man skal gå i å kontrollere kulturen. Bør den få utvikle seg fritt innen enkelte gitte rammer, eller skal myndighetene styre denne utviklingen, slik de mener best? Dette kunne også være første skritt for å underlegge all kultur kommunene. Det var derfor viktig å ikke gi dem muligheten til å få ta dette første skrittet. Fikk de først gjennomført det, ville videre

---

¹⁰⁰ Ot. Prp. Nr. 26: 19.

kommunalisering av kulturen være lettere å innføre med å henviser til eksisterende praksis når det gjaldt kinovirksomheten.

Hagerup Bull fryktet for en slik utvikling, og spurte retorisk om ikke de samme argument som ble brukt for å kommunalisere kinodriften ikke også kunne bli brukt for å gjøre det samme med andre kulturtilbud, som litteratur, aviser og teater.¹⁰¹ Han uttalte i et av sine innlegg at han ikke var overasket over at sosialistene ville innføre denne loven, de ønsket etter hans mening å regulere hvilken åndelig føde befolkningen skulle ha, han var mer overasket over at regjeringen Venstre også hadde tatt det standpunktet. Denne kritikken ble harselert med fra både Eftestøl og Gjøstein. Eftestøl mente Hagerups forslag om å kommunalisere litteratur var genial, mens Gjøstein beklaget at han selv ikke hadde foreslått dette før, men hvis Hagerup Bull ville foreslå det, skulle han med glede støtte forslaget. Ingen tok likevel den prinsipielle debatten Hagerup Bull inviterte til. En skal ikke se helt bort fra at enkelte av representantene kunne tenke seg å gjøre som Hagerup Bull fryktet, nemlig å kommunalisere, eller å sensurere litteraturen. Det var nok av hefter som inneholdt historier om Buffalo Bill, og Nick Carter, som ikke var litteratur som ble fremmet i skolen.¹⁰² Folkeopplysningen kunne godt tenkes å gripe om seg, og sikre seg litteraturmarkedet også.

Andre grunner for å kritisere innstillingen, var dens utforming. Det var flere av representantene i Odelstinget som kritiserte den for å være rotete og vanskelig å forstå. Dette gikk i hovedsak ut på at blant retten til å bevilge tillatelse til kinodrift, var spredt utover flere paragrafer, istedenfor å samle disse i en og samme paragraf. Dette gjorde at man ofte måtte over i en annen paragraf, for å lese et ledd der, før man eventuelt kunne fortsette på den paragrafen man leste. Også selve oppbyggingen av lovforslaget var problematisk. De to første paragrafene tok for seg unntaksordninger som ville tre i kraft dersom det aktuelle kommunestyret ikke ønsket å benytte seg av muligheten til å overta kinobevilgningen. Det var først paragraf tre som fastsatte prinsippene som gjorde det mulig for kommunene å bestemme alt fra bevilgningsmyndighet til reglene for kinoene, avgiften til staten, og hvor mange kinoer det burde være innen kommunen.

---

¹⁰¹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 250.

¹⁰² Evensmo 1992: 68.

Med et tungt språk, fragmentarisk oppbygging av loven og en forvirrende struktur, kan det synes som om det nærmest var en forutsetning å ha juridisk bakgrunn for å forstå innholdet og konsekvensene av dette lovforlaget. En av medlemmene av odelstinget som nettopp hadde juridisk bakgrunn, var Henrik Ameln, fra Høyre. Ameln uttalte at han sjelden hadde sett et så dårlig utformet lovforslag:

*”Bestemmelserne er spredt om hverandre uten noget forsøk paa orden. Om hvem der skal gi tilladelse, staar der først litt i § 1. Denne paragraf henviser saa til § 2, hvor der igjen henvises til § 3, sidste led, og naar man saa ser nøiagtig efter i § 2 saa vil man finde, at i slutningen av § 2 er i grunden bestemmelsernes kjerne.”*¹⁰³

Responser på dette innlegget kom fra flere hold. Kritikken hans mot paragrafene ble ikke imøtegått og forsvart. Istedenfor ble han kritisert for sin unge alder. Ribsskog mente Ameln forsøkte å oppføre seg som en husfar for Odelstinget, noe han var altfor ung til, mens Abrahamsen siterte et gammelt ordtak, som sa at det var på beskjedenheten man kunne måle dyden til ungdommen. Han mente det ikke var mye igjen av Amelns dyd.

Debatten som aldri fant sted

Regjeringen sammen med Arbeiderdemokratene og Arbeiderpartiet hadde suverent flertall på Stortinget. Høyre og Frisinnede Venstres eneste anledning til å hindre at denne loven ble innført, var å vinne diskusjonen i Odelstinget, eller å få nok venstrerepresentanter over på sin side. Dette var en debatt Venstre ikke trengte, eller var interessert i å ta, de hadde alt å tape på den debatten. Hvordan ville representantenes argumenter klart seg i en seriøs debatt om prinsipper? Hvis Abrahamsen, Ribsskog, eller noen av de andre hadde hatt gode argument, er det betenkelig at ingen tok den debatten. Da kunne de med saklige argumenter forklare hvorfor det var nødvendig med en kommunalisering av kinoene. Hadde Venstre holdt fast ved folkeopplysningskinoen, og innført denne loven fordi de, som Kristiania sedelighetsforening, fryktet for landets moralske utvikling, ville de hatt et prinsipp som kunne tåle en sammenligning med Høyres kamp for åndsverksloven. Men som det viste seg, kunne

---

¹⁰³ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 255.

kommunene ha hvilken som helst grunn for å kommunalisere kinoene. Det vil si at det viktigste var at kinoene ble kommunalisert, i følge Abrahamsen.¹⁰⁴

Kommunene kunne gjøre det de syntes var mest hensiktsmessig. Hvis det da var mest hensiktsmessig å opprette et kommunalt kinomonopol, for å sikre kommunen midler til, andre kommunale oppgaver, ville det i så fall være helt legitimt. Målet helliggjør middelet, er det en regel som sier når målet i seg selv blir så viktig at alle midler kan tas i bruk. Målet var i dette tilfellet kommunaliseringen av kinoene. Hensikten kunne være hva kommunene enn måtte ønske.

Det ble derfor viktig ikke å ta denne debatten med Hagerup Bull. Regjeringen hadde flertall i Odelstinget, og hadde alt å miste på en videre debatt. Ideen om folkeopplysning, og skremselspropagandaen fra Kristiania sedelighetsforening hadde i stor grad legitimert dette nye lovforslaget. Hvis debatten skulle avsløre at regjeringen hadde helt andre intensjoner med denne loven, kunne de risikere å ikke få innført den.

Til sammen danner disse forskjellige forklaringene en troverdig årsak til at debatten i Odelstinget rundt bevilgningsparagrafene, aldri ble den debatten om verdier den kunne blitt.

Behandlingen av paragrafene

En komplisert lovtekst kombinert med kort tid for odelstingsrepresentantene til å lese innstillingen, gjorde det ikke lettere for representantene å vurdere konsekvensene av loven. Dette ble da også problematisert av flere, blant annet gjorde Nils Gulliksen Berg fra Venstre, Odelstinget oppmerksom på at han hadde fått innstillingen først dagen før behandlingen startet.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 252.

¹⁰⁵Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 278.

Det var de forskjellige fagkomiteene som hadde ansvaret for at innstillingene var riktig formulert, og inneholdt det den var ment å inneholde. I Odelstinget var praksisen at man ikke skulle foreta store endringer på paragrafene, man stemte for eller i mot dem.¹⁰⁶ Ameln gjorde et forsøk på å omformulere paragraf to, slik at den ble mer forståelig, men fikk heller ikke av Hagerup Bull støtte for dette forslaget.

Hagerup Bull hadde en lengre diskusjon med Abrahamsen, noe som også viser hvor vanskelige paragrafene kunne være å forstå. Denne diskusjonen gjaldt paragraf to, første ledd og paragraf tre. Disse følger under:

Paragraf to

”Hvor der ikke er truffet bestemmelse efter § 3 sidste led, gives tilladelsen av formandskapet, efterat politiet har hat anledning til at uttale sig derom. Det bør negte tilladelse, dersom det finder at ansøgeren ikke gir tilstrækkelig betryggelse mot misbruk, eller at antallet av kinematografteatre, dersom tilladelsen blev git, vilde komme til at staa i misforhold til distriktets folkemængde eller forhold forresten.”¹⁰⁷

Paragraf tre

”Gjennem vedtægt, stadfæstet av Kongen, kan kommunestyret træffe bestemmelse om ordens – og sikkerhetsregler ved kinematografforestillinger, om størrelsen av den avgift som er nævnt i § 2, og om en begrænsning av det antall kinematografteatre, som der skal kunne gives tilladelse til at drive inden kommunen.

Paa samme maate kan det bestemmes, at adgangen til at forevise kinematografbilleder offentlig inden kommunen skal være betinget av kommunestyrets tilladelse.”¹⁰⁸

---

¹⁰⁶ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 278.

¹⁰⁷ Ot. Prp. Nr. 26, dok. 25: 117.

¹⁰⁸ Ot. Prp. Nr. 26, dok. 25: 117.

Hagerup Bull ville vite om det var mulig for kommunestyret å bare inneha bevilgningsansvaret, mens formannskap, eller politiet tok seg av reglene rundt sikkerhet, fastsettelsen av avgiften, eller måtte det fattes vedtekt etter paragraf tres første ledd om at kommunestyret også skulle inneha dette ansvaret også. Abrahamsen hadde store problemer med å forstå spørsmålet, noe han selv måtte innrømme, og klarte når han omsider skjønnte det ikke å svare. Ribsskog kom til unnsetning, og forklarte at skulle kommunestyrene overta bevilgningsansvaret, måtte de også ta ansvaret for hele kinopolitikken i kommunen. De måtte altså sørge for vedtekten i paragraf tre første ledd.

Et annet tema for diskusjon var første setning i andre ledd i paragraf tre. Den begynte med ordene *paa samme maate*, Hagerup Bull hadde problemer med å forstå eksakt hva dette betydde. Hvis det skulle være en henvisning til første ledd i samme paragraf, ville han ha byttet ut ordene *paa samme maate*, med *i vedtekten*. Denne endringen ble tilføyd paragrafen.

Paradokset her er at det er paragraf tre som muliggjør en kommunalisering av kinoene, og Hagerup Bull hjelper til med å utforme paragrafene. Det var nettopp denne paragrafen han skulle ha kjempet i mot, ut fra hans egen politiske overbevisning. Det faktum at det var så liten tid å sette seg inn i en til dels uoversiktlig innstilling, kan være en forklaring til dette. Han hadde lest Kirkekomiteens kommentar til innstillingen, og hadde hørt både fra Abrahamsen¹⁰⁹ og Ribsskog¹¹⁰, hva deres intensjon med loven var, men hadde ikke lest Justisdepartementets kommentarer. Derfor visste han ikke hvilke paragrafer han skulle angripe. Hadde han lest Justisdepartementets kommentarer måtte han i det minste stemt i mot paragraf tre, det gjorde han ikke. Paragraf tre ble enstemmig vedtatt. For å tydeliggjøre dette siteres kommentaren til paragraf tre nedenfor: Understrekingen var ikke i den opprinnelige teksten, det er gjort for å markere det som ble utslagsgivende av den paragrafen.

”Bortset fra den adgang til at bestemme begrænsning av antallet av kinematografteatre, som er tillagt kommunestyrene, er paragrafens første led i det væsentligste overensstemmende med loven av 1875 § 4, næst sidste punktum. Der vil ikke være adgang til gennem vedtægt at

---

¹⁰⁹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 252 og 253.

¹¹⁰ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 253 og 254.

bestemme, at der overhodet ikke skal være kinematografer inden kommunen. Men naar der er truffet bestemmelse i henhold til paragrafens sidste led, vil vedkommende kommunestyre helt kunne negte enhver tilladelse til at gi kinematografforestillinger. For øvrig er det som tidligere nævnt tanken, at kommunestyret skal kunne træffe den ordning, som det selv finder hensigtsmessigst. Det vil saaledes ved meddelelse av tilladelse ha adgang til at stille betingelser, f. eks. med hensyn til forestillingernes innhold eller med hensyn til en yderligere begrænsning av barns adgang til dem, end der følger av bestemmelsen i utkast § 9.”

De fem paragrafene som utgjorde bevilgningsparagrafene ble alle vedtatt, med kun minimale endringer.¹¹¹ I de tilfellene det var diskusjon rundt paragrafene gikk denne diskusjonen på utforming, ikke innhold. Alle paragrafer ble enstemmig vedtatt, unntatt paragraf to som fikk fire stemmer i mot. Paragraf fire og fem, ble vedtatt uten noen diskusjon.

Konklusjon

Det er flere årsaker til at disse paragrafene ble vedtatt. Den mest åpenbare, er at regjeringen hadde flertall alene, men fikk også støtte fra andre parti. Den neste årsaken, var at paragrafene var rotete skrevet. De to første paragrafene var unntak som bare var gjeldende, med mindre kommunestyret vedtok å beholde all myndighet om tillatelse og drift selv. Det tar tid å sette seg inn i paragrafer, og tiden, eller mangel på den var også en årsak. Det er ikke dokumentert at alle representantene hadde like dårlig tid som Berg, men mange dagene hadde de ikke.

De to representantene som var i Odelstinget for å forsvare denne innstillingen, Justisminister Abrahamsen, som sto bak proposisjonen og Ribsskog, som ledet Kirkekomiteen i deres arbeid med innstillingen, unngikk enhver debatt på prinsipielle områder med Hagerup Bull. De hadde flertall, og kunne ikke risikere å miste det. Til sammen utgjør disse faktorene en tilfredsstillende forklaring på hvordan disse paragrafene kunne vedtas i Odelstinget.

---

¹¹¹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 276, 278 og 281.

Ved å gå nærmere inn i argumentasjonen til fordel for å kommunalisere kinoene, synes særlig to motiv å ha vært dominerende. På den ene siden ble det argumentert ut fra kommunale, finansielle hensyn. Ved å gi kommunene lovfestet rett til å overta kontroll med kinodrift, åpnet dette for kommunal næringsvirksomhet. Denne virksomheten kunne gi kommunene en ytterligere inntekstkilde. Argumentasjonen gjør det nærliggende å dra paralleller til den kommunale kraftutbyggingen i samme periode, og de prosessene historikeren Edgar Hovland beskriver som den kommunale ekspansjonsfase mellom 1890 og 1920.¹¹² Samtidig ble også fordelene med kommunalt kinomonopol underbygd ut fra moralske og normative argumenter. Film og kino hadde utviklet seg til en forlystelsesindustri, som i første rekke rettet seg mot de bredere sosiale sjikt og arbeiderklassen. Samtidig var det et kulturtilbud som også appellerte sterkt til barn og unge. De moralske argumentene til fordel for kommunale kinoer rettet seg da også i særlig grad mot samfunnsmessige argumenter for å sette en stopper for umoralen film og kino førte med seg, og ikke minst ønsket om å erstatte lettsindig underholdning med opplysning og moral.

Et sentralt element i Venstres politikk, var å sørge for sosial og økonomisk utjevning. For å oppnå dette, trengtes en mer aktiv kommunesektor. Venstre var blant de partiene som ville øke kommunenes virkefelt. Dette førte til stadig flere oppgaver for kommunene, som derfor stadig trengte kapital til å utføre disse nye oppgavene. Kinodrift ville på mange måter være perfekt i denne sammenheng. Henvendelsen fra Kristiania sedelighetsforening ble utnyttet til fulle. Platous forslag som tok utgangspunkt i en fortsatt privat kinobransje, som måtte underkaste seg strengere kontroll, og statlig forhåndssensur, ble forkastet. Det var med andre ord ikke bare ordnede forhold man var ute etter. Det var full kontroll over kinodriften, og pengene.

Det var liten motstand knyttet til behandlingen av bevilgningsparagrafene, sammenlignet med den motstanden sensurparagrafene ble møtt med. Det var likevel ikke så stor enighet som Evensmo hevder i sin bok, "Det store tivoli". Der hevder han at det var så stor enighet rundt disse paragrafene, at det ikke en gang ble gjort innvendinger mot regelen som fastsatte at alle bevilgninger inngått før loven ble rettskraftig, bare skulle gjelde i to år etter det. Dette

---

¹¹² Hovland 1987:107.

stemmer ikke helt, Justisminister Abrahamsen uttalte helt tydelig at to år, bare var et forslag, men ikke noe prinsipp for ham. Alle kinoeiere skulle bli vurdert individuelt, og innehavere av kinobevilgning som på forhånd hadde inngått langsiktige leieavtaler skulle bli tatt hensyn til. Han gikk ut fra at kommunene ville vise de nødvendige hensyn i slike saker.

*”Man bør ta saa meget hensyn til den enkelte private borgers økonomi, at man ikke uten samfundsmæssige grunde paa nogen maate krænker den.”*¹¹³

Etter en slik uttalelse fra Justisministeren, var det sannsynligvis ikke behov for å debattere dette videre. Det var tross alt tilsynelatende større enighet omkring bevilgningsparagrafene, enn sensurparagrafene, som behandles i neste kapittel.

---

¹¹³ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 253.

KAPITTEL 5   SENSURPARAGRAFENE

Innledning

”Jeg vil ikke være med paa at indføre det system, som der her er tale om at indføre, og jeg kan ikke forstaa, at folk, som til daglig hævder et frit syn paa alle omraader, saaledes som de socialdemokratiske repræsentanter, kan ville være med paa at indføre en central politinstitution som den, der foreslaas i denne lov. Jeg vil sterkt anbefale, at man faar ut disse paragraffer, om ikke av anden grund, saa for at man kan faa se litt paa, tenke litt over, om vi skal gaa til et saa viktig skridt som indførelse av censur paa dette moraade.”¹¹⁴

Mowinckel¹¹⁵ representerte Venstre. I det Odelstinget skulle behandle paragrafene seks, sju og åtte, fremmet han forslag om at de tre paragrafene det videre referert til som sensurparagrafene, skulle strykes fra lovteksten

Dette kapittelet vil se nærmere på behandlingen av sensurparagrafene. Det var med disse paragrafene den statlige forhåndssensuren ble innført i Norge. All film med unntak av enkelte aktualitetsfilmer, skulle underlegges denne form for sensur. Dette var et brudd med den eksisterende praksisen. Det eksisterte allerede sensur i Norge, den ble innført ved loven av 22. mai 1875. I følge denne loven kunne ikke film vises offentlig uten nødvendig godkjenning. Kinoene var pålagt å få filmene sine godkjent, men ikke forhåndsgodkjent. Før 1913 hadde derfor det meste av sensuren blitt foretatt i etterkant av de første visningene, eller til og med under den første visningen. Fram til det nye lovforslaget, var det frivillig å få filmene forhåndsgodkjent. Innstillingen fra Kirkekomiteen brøt med sin pålagte forhåndssensur, gjeldende praksis. Dette førte til lange og harde debatter i Odelstinget. Det er disse debattene som skal behandles nærmere i dette kapittelet.

---

¹¹⁴ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 284.

¹¹⁵ Johan Ludwig Mowinckel, født i 1870 i Bergen og var skipsreder av yrke. Studerte filosofi. Medlem av Bergen formannskap fra 1899, og ordfører fra 1902 – 1906, og igjen fra 1911 – 1913. Formann av Bergens venstreforening i flere år. Representerte Bergen i Stortinget fra 1906 – 1909, og fra 1913 – 1918. Døde i 1943. Kilde: Store Norske Leksikon. Nettutgave: [http://www.snl.no/nbl_biografi/Johan_Ludwig_Mowinckel/utdypning\(lest:12.5.2009\)](http://www.snl.no/nbl_biografi/Johan_Ludwig_Mowinckel/utdypning(lest:12.5.2009))

Det var ulike mål og intensjoner med bevilgningsparagrafene. Dette bygget i stor grad på hvordan de forskjellige representantene forestilte seg den videre utviklingen av det norske kinomarkedet. Sensurparagrafene bygde i praksis på bevilgningsparagrafene. Diskusjonen i dette kapittelet må derfor sees i sammenheng med kapittel fire. For å gjøre diskusjonen mer oversiktlig, vil kategoriene fra Stein Rokkans modell, som ble introdusert i kapittel tre, anvendes. Denne nærmest skjematisk tilnærmingen har den svakheten at den kan synes å forenkle noe av kompleksiteten i debatten og i de ulike odelstingsrepresentantenes synspunkter. Dette vil bli problematisert og behandlet avslutningsvis i kapittelet, etterfulgt av en kort oppsummering.

Kommunal kino, og statlig sensur

Både Abrahamsen og Ribsskog, som begge representerte Venstre, og som hadde vært med på å utforme denne loven, brukte odelstingsdebatten til å kjempe for både kontroll over midlene og kulturen, og gjorde seg til talspersoner for både å kommunalisere kinoene og å innføre statlig forhåndssensur. For disse var nok kampen om midlene, altså kinoene viktigere enn kampen om kontroll over kulturen, altså sensuren, men de var begge viktige ut fra hvordan det kommunale kinosystemet skulle fungere.

Argumentasjonen kan tolkes som en pragmatisk tilnærming til de spørsmålene som kinoloven og sensurparagrafene reiste. Målet var ikke å opprette en folkeopplysningskino, men å opprettholde kinoen som et underholdningstilbud for det brede publikum, der kommunal kontroll ble et virkemiddel for å oppnå denne strategien.¹¹⁶

Ønsket om at kinoen skulle ha funksjon som et organ for folkeopplysning, synes å ha stått sterkt i regjeringspartiet. Venstre var det klart største partiet på Stortinget, og førte det som kan karakteriseres som en sosialliberal politikk.¹¹⁷ Som diskutert i kapittel to, hadde Venstre

---

¹¹⁶ Dette var ikke nødvendigvis for å ramme private kinoeiere, selv om dette kan ha vært vikarierende motiver hos både Arbeiderpartiet og Arbeiderdemokratene.

¹¹⁷ En forkortning av denne ideologien er at målet er å sikre individets rettigheter, og å sørge for størst mulig valgmulighet. Med Bentham og Mill, ble statlig inngripen, og sosialistisk tenkning mer akseptert.

opplevd fragmentering i årene umiddelbart før 1913 ved at fløyer på både liberal og radikal side hadde brutt ut av partiet.

Sedelighetsforeningens henvendelse til Justisdepartementet ble sitert to ganger på de to første sidene til Justisdepartementets forarbeid til proposisjon. I disse sitatene sto det at kinovirksomheten burde ligge under kommunal kontroll, og ikke politiets kontroll.¹¹⁸ De advarte også om en nært forestående moralsk nasjonal krise, om man ikke snart tok de nødvendige skritt for å bedre situasjonen. Venstre, som trengte en ny inntektskilde for kommunene, grep sjansen da den dukket opp. De brukte sedelighetsforeningens argumenter og skremselspropaganda for alt det var verdt. Barns moralske utvikling var i fokus. Folkeopplysningskinoen skulle avløse det eksisterende kinomarkedet, men dette var ikke mulig å gjennomføre så lenge folkeopplysning og underholdning konkurrerte om det samme marked. De private kinoene måtte derfor vekk for å gjøre plass til de nye kinoene som skulle være i opplysningens tjeneste. Dette var argumentene som ble brukt, men den videre utviklingen etter at kommunaliseringen var et faktum, viser at dette ikke ble gjennomført. Motivet for dette synet, synes å ha vært en videreføring av kinoen som et underholdningsmedium, i kommunal regi, og med statlig forhåndsgodkjente filmer. Abrahamsen, og de andre som delte dette synet innså antagelig at disse motivene ikke ville holde i en debatt om verdier, og brukte blant annet barns utvikling og opplysningskinoen som argument i debatten.

Kommunene skulle overta en bransje med et etter hvert ganske frynsete rykte. Det var derfor av avgjørende betydning å øke kinoenes legitimitet som kulturmedium. Ut fra bevilgningsparagrafene kunne kommunestyrene selv bestemme det antall kinoer det til enhver tid skulle være innen kommunen. Samtidig ville kinoenes legitimitet øke dersom filmene allerede var godkjent før de ble vist på kino. For det første ville en slik forhåndssensurering hindre at filmer som skulle vært forbudt ble vist. For det andre, ville en framtidig kritikk mot filmene ikke bli rettet mot kinoene, men mot sensurkomiteen. De kommunale kinoene kunne da drive sin virksomhet, uten å bli utsatt for kritikk av moralsk karakter. De trengte heller ikke

---

¹¹⁸ Nasjonalbiblioteket, forarbeidelser til kinoloven av 1913, "Bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger".

opprette en annen sensurinstans, innen hver kommune, og kommunestyret kunne konsentrere seg om andre oppgaver, og være trygg på at filmene som ble vist var godkjente. En statlig forhåndssensur i form av en sensurkomité var løsningen på det problemet.

Innføringen av prinsippet om statlig forhåndssensur var likevel ikke helt urisikabelt. Det udemokratiske aspektet var ytterligere styrket ved at sensurens bestemmelser skulle også være endelig, og skulle ikke kunne overprøves. På samme måte som Abrahamsen argumenterte for at kommunaliseringen av kinoene var en demokratisk seier for kommunene, klarte han også å argumentere for at forhåndssensur også var til beste for publikum, og mer demokratisk en den eksisterende praksisen med ettersensur.¹¹⁹ Det var likevel representanter som mente at forhåndssensur var å gå for langt. Hagerup Bull påpekte at med sensur i etterkant visste publikum hvilke filmer eller scener som ble tatt bort, denne muligheten mistet man med den foreslåtte loven. Som svar på dette ble sensurens hensikt brukt som prinsipp. Filmer som var forbudt, uansett av hvilken grunn, skulle ikke publikum utsettes for. Med sensur før visningene ble publikum spart for den skade en forbudt film kunne tenkes å påføre publikum. En film som ble forbudt etter første visning, skulle aldri ha blitt vist, og publikum ville ikke trengt å se den. Forhåndssensur var det beste for publikummet.

De kulturkonservative, og de som representerte kapitalinteressene var ikke tilhengere av dette lovforslaget. De risikerte å miste kontrollen med både kinovirksomheten, som i stor ble representert av kapitalinteressene, og kulturen, som de kulturkonservative representerte.

Hagerup Bull, og Konow, var representanter for dette synet. De representerte henholdsvis Høyre og Frisinnede Venstre. De var begge motstandere av kinoloven i sin helhet. Platou, hadde i sitt forslag til forhåndssensur, sørget for å holde muligheten for å påklage sensuren åpen. Siden utkastet ikke ble videre behandlet, etter hva kildene tilsier, bortsett fra at det ble forkastet av Venstres regjering, er det vanskelig å vite nøyaktig hvordan Bull og Konow ville

---

¹¹⁹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 285.

forholdt seg til det utkastet. Behandlingen i Odelstinget viste i hvert fall at det spesielt fra Høyres side var en massiv motstand mot kirkekomiteens innstilling.

Felles for de fleste med dette synet var at de ikke ønsket et kommunalt monopol på kinovirksomhet. Det kunne være flere grunner til det. Høyre ønsket ikke en like aktiv kommunalpolitikk som Venstre. Dermed hadde ikke kommunene samme behovet for kapital, som de hadde under Venstres ledelse.

Beskyttelse av åndsverksloven var et viktig prinsipp. Som nevnt i innledningskapittelet, innførte loven av 1875, innførte sensur, men ikke forhåndssensur. En innføring av slike lover, ble oppfattet som risikabelt, også av representanter som stemte for sensurparagrafene. Blant de som tilhørte dette hovedsynet, var kontroll med sensurmyndigheten overordnet. Hagerup Bull framla denne bekymringen slik under behandlingen i Odelstinget:

*”Hr. President! Hvad censuren i nattens mulm og mørke har kvalt, kommer ikke frem for allmennheten. Forhaandscensuren har adgang til at drive en lyssky virksomhet, som ikke kan kontrolleres av den offentlige opinion.”*¹²⁰

Hagerup Bulls innsigelser var ikke bare rettet mot forhåndssensur av film, men han var på prinsipielt motstander av slike lover, som ga ubegrenset og ukontrollerbar makt til noen myndighet. Følgende sitat skulle dokumentere dette:

*”Derfor er denne forhaandscensur, som loven indfører overalt og paa alle omraader, et onde. Og vil man ikke sætte sig imot det paa dette trin, saa er man under den risiko, at der kommer andre trin, og trin som er meget verre.”*¹²¹

---

¹²⁰ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 287.

¹²¹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 288.

Det var etablering av prinsipp som kunne overføres til andre områder en fryktet. Saken var mye større enn hvilke rettigheter voksne mennesker hadde til å se film, som barn ikke skulle ha adgang til. Denne loven, hvis den først ble vedtatt, og fikk fotfeste, kunne med tiden ekspandere og komme til å virke på andre kulturelle områder. Hagerup Bull siterte det siste avsnittet fra kirkekomiteens kommentar til innstillingen, og byttet ut ordet ”kinematografforestillinger” med ”bokhandel”. På denne måten demonstrerte han at de samme argumentene som var blitt brukt for å tvinge denne loven på kinovirksomheten, like godt kunne bli brukt for å gjøre det samme med litteratur. Litteraturen kunne etter hans mening antagelig gjøre større skade på befolkningen enn film kunne. Hagerup Bull, og hans meningsfeller fikk i dette synet god støtte av Mowinckel.

Den statlige sensuren

Komiteen skulle bestå av de beste personer som var å oppdrive innen dette fagfeltet.¹²² Den skulle bestå av tre personer, den ene trolig en kvinne, og enhver bestemmelse skulle skje med flertallsbestemmelse. Denne utvalgte gruppen skulle være de som hadde de beste forutsetninger for å ta disse avgjørelsene, og det var derfor ingen poeng i at andre skulle kunne overprøve komiteens bestemmelser. Siden komiteen skulle være uavhengig, ville den også være mindre utsatt for påvirkning fra interesseorganisasjoner eller andre som måtte ha synspunkt på sensurkomiteens arbeid.

Ettersom de fleste filmene kom først til Kristiania når de kom til Norge, ville det være mest effektivt å plassere komiteen der. Det ville antagelig også være kostnadsbesparende, i forhold til å sende filmene til andre byer for å gjennomgå sensuren der. Det var også i Kristiania det var størst tetthet av kinoer.

I de tilfellene der kommunene likevel ikke bestemte seg for å kommunalisere kinodriften, var det allerede et lovverk som skulle regulere driften. Disse sensurparagrafene skulle sørge for at filmtilbudet skulle være så bra som mulig selv i private kinoer.

---

¹²²Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 263.

Fortsatt private kinoer, men statlig sensur

Konflikten i dette feltet dreide seg om kontroll over kulturen, ikke om kinoene. I Stein Rokkans modell som ble gjengitt i kapittel tre, vil denne konflikten høre inn i det røde feltet. Tilhengerne av kinoloven hevdet at kulturen kinoene forvaltet hadde kommet ut av kontroll. Filmene som ble vist, ble i økende grad kritisert, samtidig som, politiet ikke hadde hjemmel i lovverket til å intervensere mer enn de allerede gjorde. Kampen om kulturen ble altså, om hvem som skulle godkjenne filmene. Opprettelsen av en statlig forhåndssensur ville fjerne denne kontrollen fra kinoeierne og politiet, og overlate den til et statlig organ. De som representerte dette synet besto av de representantene som ikke trodde på en kommunal overtagelse av kinoene. Det er mulig de var klare over intensjonen bak bevilgningsparagrafene, men de mente likevel ikke dette var veien kommunene burde gå. Hestnes¹²³ var blant dem med dette synet. Han var enig med Høyres parlamentariske leder, Hagerup Bull i at et kommunalt kinomonopol ikke ville være heldig, men han mente samtidig at det ikke ville lønne seg for kommunene.¹²⁴

*”Jeg tror ikke, det for de fleste er nogen guldgrube eller melkeko i den forstand, at det var ønskelig av økonomiske grunde for kommunen at overta dem. Naar det som nu av andre grunde ikke er nødvendig, naar man faar censur i stand, saa burde vel den tanke falde bort.”*¹²⁵

Som diskutert i kapittel fire, var Venstrerepresentanten Hestnes mot kommunal overtagelse av kinovirksomheten. Han var imidlertid for forhåndssensur. Et av argumentene han brukte for å rettferdiggjøre sitt ja til sensurparagrafene, var at kinoeierne ønsket en slik paragraf velkommen. En slik paragraf ville føre til økt trygghet for kinoeierne. Det ville bli vanskeligere for kommunestyrene å trekke tilbake en bevilgning som allerede var gitt, med begrunnelse om mislighold fra kinoeierens side. Med forhåndsgodkjente filmer, kunne ikke

---

¹²³ Haffner 1913: 46. Jonas Hestnes, født i 1869 i Valsøfjorden. Redaktør og bankbestyrer, senere lærer og journalist. Formann i Kristansunns venstreforening. Medlem av formannskapet fra 1898, og Ordfører fra 1908. Ble medlem av Stortinget i 1912.

¹²⁴ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 251.

¹²⁵ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 251.

lenger filmtilbudet til kinoene føre til anklager om mislighold. Amundsens¹²⁶ argumentasjon vitner også om at han så for seg en situasjon med fortsatt privat kinodrift. Han mente disse paragrafene var viktige for kinoeierne.

*”Dersom der nu ikke er nogen centralsensur, er der jo meget rimelig at man maa regne med den mulighed, at 2/3 av et kommunestyre kan finde, at de billeder som vedkommende kinematografeier opfører, indeholder et misbruk av tilladelsen, med andre ord, man vil faa en lokal sensur fra kommunestyret.”*¹²⁷

Ifølge denne argumentasjonen, skulle sensurparagrafene ha en beskyttende funksjon ovenfor de private kinoeierne. Sensurparagrafene ville bidra til å gi de private kinoene økt legitimitet. Paragrafene ville også bidra til å verne de private aktørene mot at kommunestyrene kunne intervenere ut fra vilkårlighet eller egeninteresser. For at sensurparagrafene skulle kunne ha en beskyttende funksjon, var en nasjonal sensur å foretrekke framfor lokal sensur. Likhetsprinsippet var viktig også for dette synet på film – og kinoloven. Likhetsprinsippet, i dette tilfellet tar utgangspunkt at en film skulle enten være tillatt eller ikke tillatt, og denne sensuren skulle gjelde for hele landet. Var en film godkjent av sensurkomiteen, skulle det være tillatt å vise ved alle kinoer i Norge. Ble en film ikke godkjent skulle det ikke være tillatt å vise den, det skulle også gjelde for alle kinoene i Norge.

I argumentasjonen kan det også synes som representantene nærte en viss mistillit til kommunestyrene, som argumentet til Amundsen dokumenterte. Det er derfor rimelig å anta at dette synet ikke var forenelig med ideen om kommunale kinomonopol. Hvis en trengte paragrafer i lovverket som beskyttet privat næringsliv mot kommunestyrene, ville man vel heller ikke stole blindt på disse kommunestyrene hvis de fikk monopol over kinovirksomheten.

---

¹²⁶ Olaf Amundsen, født i 1876 i Tromsø, Høyesterettsadvikat av yrke. Representerte Frisinnede Venstre på Stortinget fra 1910 – 1912 og Venstre fra 1913 – 1918. Kilde: Store Norske Leksikon nettutgave: [http://www.snl.no/Olaf_Amundsen\(lest: 12.5.2009\)](http://www.snl.no/Olaf_Amundsen(lest: 12.5.2009)).

¹²⁷ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 286.

Flere av motstanderne av disse paragrafene var det avprinsipielle grunner. Et av prinsippene tok utgangspunkt i åndsverksloven, og ville beskytte den. Amundsen mente at denne loven allerede var blitt kompromittert ved loven av 22. mai 1875.

*”Derimot har vi en lov av 22de mai 1875, hvorunder den slags forestillinger, som her er nævnt, gaar ind, og hvorefter kinematografforestillinger ikke kan oppføres uten politiets tilladelse.”*¹²⁸

Amundsen henviste til denne loven, som forbød oppføringer som ikke var godkjente av politiet. Film skulle sensureres, det var allerede fastslått i loven. Da ble spørsmålet om når sensuren, mer av praktisk art. Hvis en forhåndssensur ville være billigere, mer effektivt og samtidig kunne gjøre hverdagen tryggere for både befolkningen og kinoeierne, måtte dette være å foretrekke.

Argumentene om at en sensur i forkant ville være bortimot umulig å kontrollere, i motsetning til en sensur i etterkant som ble kontrollert og vurdert hele tiden, hadde lite gjennomslag mot dette synet.

Kommunal kino og sensur

Her var det kampen om midlene som var det viktigste. I Rokkans modell, blir dette det blå feltet. Det skulle sikres full kontroll over kinovirksomheten, derfor måtte denne kommunaliseres og monopoliseres. Ble dette gjort, skulle målet være nådd. Lokaldemokratiet kunne deretter legge premissene for hvordan kommunene skulle drive kinoene. Det trengtes ingen overordnet instans som skulle ha det kulturelle ansvaret, kommunestyret, eller den instans de oppnevnte, ville sørge for et godkjent filmtilbud.

---

¹²⁸ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 291.

Dette synet ble delt av de som ville ha en mer aktiv film – og kinopolitikk i kommunene. Det kunne være forskjellige argument for dette. En del av Venstres politikk tok sikte på å styrke lokaldemokratiet. For å gjennomføre dette, var det nødvendig å forhindre sentral makt, der dette ikke var nødvendig. De ville overføre makt fra det sentrale, og ut i kommunene. En opprettelse av et statlig sensurorgan ville være i konflikt med et slikt syn. Mowinckel var sansynligvis blant representantene med dette synet.

*”Det er netop ut fraden betragtning, at det indskrænker aandsfriheten, at det byr mig i mot, at der skal etableres en hek Oldenborgsk censurkomite i Kristiania for at avgjøre, hva vi i Bergen og utover landet skal faa lov til at se, og hva vi taaler at se i den retning.”*¹²⁹

En sentral komité tok ikke hensyn til de forskjellige meningene og holdningene til hva som var god moral. Disse kunne variere rundt om i landet, og en lokal sensurkomité i de enkelte kommuner, ville være å foretrekke framfor en sentral komité i Kristiania.¹³⁰ Det var viktigere med lokale bestemmelser, enn at befolkningen i et land skulle ha samme mulighet til å kunne se de samme filmene.

Stuevold – Hansen, fra Venstre,¹³¹ var også motstander av sensurparagrafene i den forstand at sensurmyndighetene skulle legges til hovedstaden. Han sammenlignet en sentral sensurkomité som skulle gjelde for hele landet, med en sentral politimyndighet, som skulle gjelde for hele landet. Det måtte naturligvis være politifolk andre steder enn i Kristiania, og disse skjøttet lovene ut fra de rådende forhold der de var. Slik måtte også sensuren utføres.¹³²

Sammensetningen av en slik komité var et tema også blant dem som delte dette tredje hovedsynet. I motsetning til de som delte de to første hovedsynene, tok man her utgangspunkt i det verst tenkelige scenarioet. Mowinckel delte Holtermann Knudsens syn på den verst

---

¹²⁹ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 260.

¹³⁰ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 269.

¹³¹ Haffner:1913: 57. Birger Stuevold – Hansen, født i 1870 i Trondheim, høyesterettsadvokat av yrke. Medlem av Molde bystyre fra 1899 – 1907. Ordfører fra 1903 – 1904. Ble medlem av stortinget i 1912, representerte Venstre.

¹³² Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 270.

tenkelige sammensetningen en slik komité kunne ha, selv om Knudsen under sterk tvil likevel stemte for disse paragrafene.

*”Og hvis nu denne komité f. eks. skal bestaa av 3 mennesker – flere kan det vel ikke bli efter forutsetningen – og vi skulde faa en av disse fanatiske sedelighetsmænd og en pedagog, og saa kanskje en kvinde, som naturlig nok vilde staa sedelighetsbevægelsen noksaa nær, ja da vil den bedømmelseskomite, frygter jeg for, optræde paa en saadan maate, at vi snart matte ønske at bli den kvit igjen.”*¹³³

En sentral sensurkomité ville være mer utsatt for kritikk og påvirkning. Mowinckel henviste til åndsverksloven, og hevdet å være motstander av forhåndssensur. Mowinckel var i mot *statlig* forhåndssensur, ikke forhåndssensur. Han støttet villig kommunal forhåndssensur. I sitt første innlegg i debatten sa han at han var prinsipielt enig i den delen av loven som kom under bevilgningsparagrafene.¹³⁴ Hadde ingen problemer med en lov som ga kommunene de fullmaktene de trengte for å avskaffe konkurransen innen kinomarkedet, og deretter opprette kommunale kinoer. Ved å avskaffe konkurransen var tilbudet til publikum redusert til det tilbudet de kommunale kinoene serverte. Dette var kommunal sensur i seg selv. Disse filmene skulle også gjennomgå en sensur. For ikke å risikere at de kommunale kinoene brukte penger på filmer som ble sensurert bort, er det sannsynlig at de kommunale kinoene ville jobbe tett opp mot en kommunal sensurkomité som på forhånd sensurerte filmene. Mowinckel hevdet å være motstander av forhåndssensur, mens hans egen politikk ville føre til forhåndssensur i dobbelt forstand.

---

¹³³ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 285.

¹³⁴ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 260.

Hvorfor kommunal sensur var bedre

Mowinckel hevdet også at en sentral sensurkomité i Kristiania, ville være lettere utsatt for press utenfra enn den kommunale sensuren ville være. Dette presset kunne føre til at stadig mer ble sensurert bort. Dette underbygget han med at allmennheten naturligvis ikke kunne vite hva som ble fjernet av sensuren, siden det aldri ble vist for publikum. Derfor ville all framtidig kritikk dreie seg om de filmene og scenene som ble vist. Det ville alltid være noen som mente at sensuren ikke hadde vært streng nok, og disse ville da klage. Mowinckel kalte disse for ”*gamle moralske tanter*”.¹³⁵ Siden de eneste klagen som kom da gikk på at sensuren ikke var streng nok, kunne dette føre til strengere sensur. Derfor var det bedre om sensuren foregikk lokalt.

Mowinckel ser ut til å glemme at de samme argumentene kan brukes om den lokale sensuren. Hvis sensuren skulle foregå lokalt, ville det være en større nærhet til det publikum som skulle se filmene. Hvis kommunestyret, formannskapet, politiet, eller en nedsatt komité skulle utføre sensuren, ville avstanden til publikummet være mye mindre enn om en sensurkomité i Kristiania skulle foreta sensuren. Det fantes både lokale sedelighetsforeninger, lærerlag og gamle tanter, rundt om i de fleste kommunene også. Sedelighetsforeningene hadde foreslått for Justisdepartementet at reglene for kinoene skulle legges inn under kommunene. På denne måten fikk de kortere vei, hvis de ville utrette noe i den retningen. Hvis kommunestyrene opprettet en lokal sensurkomité til å foreta sensuren, ville veien til både kommunestyret og komiteen være mye kortere for både interesseorganisasjonene og de gamle tantene. Mowinckels argumenter faller her på egne premisser.

Folkeopplysningskinoen var blitt brukt som argument for å kommunalisere kinoene. Representantene for folkeopplysnings – synet, trengte ikke nødvendigvis være motstander av en sentral sensurkomité, men den burde ut fra deres syn ikke være nødvendig. Kommunene opprettet slike kinoer selv, og bestemte filmtilbudet også selv. Disse filmene skulle være av opplysende og oppdraende karakter. Disse filmene var av helt annen karakter enn underholdningsfilmene som måtte forhåndssensureres. Filmer som ble bestilt til

---

¹³⁵ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 260.

folkeopplysningskinoene, for å brukes som folkeopplysning, ble vurdert ut fra moralsk og pedagogisk innhold. Denne vurderingen ville derfor være strengere enn den statlige sensuren, og derfor unødvendig. En statlig sensur, ville bare bidra til å gjøre folkeopplysningsfilmene dyrere enn nødvendig for publikum. Gjøstein fremmet et forslag om å ordne det slik at slike filmer ble gratis, eller så billige som mulig. Hvis disse filmene, som kunne karakteriseres som opplysende for befolkningen ble lettere tilgjengelig med en reduksjon i prisen, mente Gjøstein dette ville være i beste overensstemmelse med lovens hensikt.

Buen var også tilhenger av kommunale monopol, men motstander av statlig forhåndssensur. Han stemte for sensurparagrafene, og skulle derfor ikke representere dette synet. Hans argument for, var likevel at han anså muligheten for at kommunene lettere ville kunne oppnå en monopolsituasjon, hvis sensurparagrafene ble innført som større. Deretter ville sensurparagrafene ha utspilt sin rolle og være unødvendige. Når det gjaldt barn og film på kino, var bare det beste godt nok.¹³⁶ Han var med andre ord tilhenger av en restriktiv og kommunal filmsensur.

Mowinckels forslag om å stryke paragrafene seks sju og åtte ble nedstemt med 35 mot 50 stemmer.¹³⁷ Selv om Mowinckels forslag tapte viser det likevel at motstanden mot sensurparagrafene i Odelstinget var stor. Venstre utgjorde majoriteten både hos de som var positive til paragrafene, og de som var negative til dem. Det var 18 som stemte for, mens 33 stemte mot forslaget til Mowinckel. Venstre var delt i det spørsmålet. Høyre var mer konsekvent i avstemmingen. 11 av høyres representanter stemte for forslaget, mens bare to stemte mot. En av de to, var medlem av Kirkekomiteen, som på forhånd hadde stemt for innstillingen. Representantene fra Arbeiderpartiet og Arbeiderdemokratene stemte slik det ville være forventet at sosialistiske parti stemte, i en sak der statsinteresser sto opp mot kapitalinteresser. Fire av arbeiderpartiets medlemmer stemte for Mowinckels forslag om å stryke disse paragrafene, mens 11 stemte i mot dette forslaget. Arbeiderdemokratene var mer trofaste mot Venstre enn Venstres representanter var selv, ingen stemte for Mowinckels forslag, mens alle tre stemte mot det.

---

¹³⁶ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 288.

¹³⁷ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 292.

Etter denne avstemmingen ble det votert over paragrafene, og da ble alle enstemmig vedtatt. Hvorfor representantene ikke ville la sin stemme telle negativt og la det bli stående som et bevis på sitt prinsipielle standpunkt er uvisst.

Konklusjon

*”Um denne censuren kanne in sjølvsagt diskutera og finna fram vettuge grunnar fraa baae sidorne.”*¹³⁸

Slik startet Trædal¹³⁹ sitt innlegg under behandlingen i Odelstinget. Det er liten tvil om at det var flere og gode praktiske løsninger med en statlig forhåndssensur. Sensuren ville bli lik for hele landet, og de verste filmene ville bli luket bort. Effektiviteten og kostnadsbesparelsene ved å ha denne sensuren i Kristiania, bygget opp under argumentene som talte for sensurparagrafene. Ved å sette inn i loven igjen den klausulen om at sensuren ikke kunne nekte film visning, med mindre den brøt med de forskriftene de hadde fått, sikret man seg også mot for vidtgående sensur, så godt det med disse paragrafene lot seg gjøre. Rent praktisk er det mye som taler for disse paragrafene. Det var likevel stor motstand mot innføringen av slike lover.

Innføringen av forhåndssensur stred mot verdier forbundet med demokratiet. Kulturen skulle være fri, og utvikle seg innen for visse grenser samfunnet satte opp, men den skulle ikke forhåndsgodkjennes. Det var disse prinsippene som ville bli brutt med innføringen av disse paragrafene. Sensur som i etterkant forbød en film, fordi den på ett eller annet vis var i strid med gjeldende lover og regler, var greit. Da visste publikum hva som ble forbudt, og hvorfor. Disse nye lovene medførte et brudd med gjeldende praksis. Filmer ville bli forbudt, uten at noen kunne vite hvilke filmer det var, og derfor heller ikke hvorfor. Dette skulle utføres av en statlig sensurkomité, noe som betydde statlig inngripen i kulturen. Medlemmene av sensurkomiteen skulle også utnevnes av et departement, ut fra kildene virker det å være Justisdepartementet, med det er noe uklart. Dette betyr at det også var fare for en politisering

---

¹³⁸ Behandling i Odelstinget, 24. Juni 1913. Kinematografloven: 283.

¹³⁹ Lasse Torkelson Trædal, født i 1857 i Larvik. Gårdbruker av yrke. Stortingsrepresentant for Venstre fra 1900 – 1903, og fra 1910 – 1918. Kilde Store Norske Leksikon, nettutgave: http://www.snl.no/Lasse_Tr%C3%A6dal(lest: 12.5.2009).

av denne sensurinstansen. Ministeren i det departementet som sto for ansettelsen, kunne velge blant egne meningsfeller, og dermed kunne sensuren i siste instans også bli en politisk sensur, ikke bare en kulturell sensur.

Avgjørelsene fra denne komiteen skulle heller ikke kunne overprøves, slik Platou hadde foreslått. Medlemmene av sensurkomiteen, ville være de beste til å utføre den vurderingen som ble tatt i forbindelse med sensureringen, at det ikke var hensiktsmessig at politimyndigheter, eller politikere i andre departement skulle overprøve disse bestemmelsene. Ut fra argumentet om at kun de best kvalifiserte menneskene skulle inneha denne jobben, er det argumentet logisk. Problemet blir bare at medlemmene av sensurkomiteen, kunne vært valgt ut fra politiske preferanser, og utøvd sin sensur ut fra sitt politiske ståsted, altså utøvd en form for politisk sensur. Et annet element, er at medlemmene kunne etter hvert utvikle en høyere toleranse evne for spektakulære filmer, eller filmer med andre innslag som skulle forbys. Dette kunne faktisk føre til at de godkjente mer enn de skulle. Beslutningen om at sensuren skulle være endelig, hadde på bakgrunn av dette sine svakheter.

KAPITTEL 6

Konklusjon

Dette konklusjonskapittelet vil oppsummere argumentene og analysen som har kommet frem i de foregående kapitlene. Det var argument på begge sider av den politiske skalaen som enten forsvarte innføringen av kinoloven, eller som var i mot denne loven. Utarbeidelse av lover, og innføringen av dem er en politisk prosess. Derfor har mye av kildearbeidet i forbindelse med denne oppgaven bestått av å analysere politiske dokument, samt behandlingen av innstillingene både i Odelstinget og Lagtinget. I en politisk prosess der det er tydelige markeringer mellom de radikale på den ene siden, og de konservative og liberale på den andre, kommer *klassekamp* problematikken også inn. Kjeldstadli skriver om vikarierende motiv, og for enkelte av de mer radikale partiene eller representantene kan klassekamp ha vært motivet, alternativt et vikarierende motiv. I følge Koht, var klassekamp et historisk redskap for å styrke og utvide basis for den nasjonale enheten.¹⁴⁰ Innføring av kommunale kinoer, med en forhåndsbestemt sensur som skulle gjelde over hele landet, skaper en enhet innen dette feltet. Venstre forsøkte med sin kommunepolitikk å utjevne økonomiske og sosiale forskjeller i samfunnet, men det er lite sannsynlig at en kommunalisering av kinovirksomheten ville være et endelig mål for den politikken.

For å løfte analysen og de forskjellige representantenes argument og intensjoner opp i et mer overordnet perspektiv, har Stein Rokkans modell om sentrum versus periferi blitt anvendt. Modellen har den samme svakheten som andre slike teoretiske verktøy ved at den forenkler en historisk kompleksitet. Samtidig har denne forenklingen også en fordel ved at den gjorde det mulig å se prosessene rundt kinoloven som uttrykk for mer allmenne, historiske prosesser. Rokkans modell bidro på denne måten blant annet til å se aktørenes intensjoner med kinoloven i forhold til politiske og sosiale strukturer. En sentrum versus periferi inneholder flere potensielle konfliktområder, og med en slik grov inndeling er det naturligvis rom for at representanter kan befinne seg i skillelinjer eller utenfor de forskjellige synene jeg tillagt dem i denne analysen. Det er med andre ord rom for feiltolkning i tillegg til overforenkling, slik det

---

¹⁴⁰ Kjeldstadli 2003: 68.

alltid vil være med bruk av modeller som redskap, men med det som forbehold, har den vært et nyttig hjelpemiddel.

I introduksjonskapittelet ble hovedproblemstillingen for dette masterprosjektet introdusert; *Hvorfor ble kinoloven innført i 1913?* Kapittel to tok utgangspunkt i hva som var bakgrunnen for lovarbeidet. Her ble det gjort rede for hvordan filmen og kinoens ble etablert som nye kulturmedium i Norge rundt århundreskiftet, samtidig som det ble gjort rede for den politiske konteksten.

Filmen mistet raskt sin nyhetsverdi, og ble raskt stigmatisert av flere interesseorganisasjoner. Kapittelet tar for seg opptakten til den nye loven, blant annet ved å se nærmere på uttalelser fra sedelighetsforeninger, lærerlag og andre organisasjoner som engasjerte seg i kinoloven. Disse uttalelsene ble etter hvert også til henvendelser, først til lokale politikere og senere til politikere på regjeringsplan. Det var disse henvendelsene og det som ble oppfattet som opinionen blant befolkningen som la grunnlaget for at Justisdepartementet i 1912 kunngjorde at de jobbet med en ny lov omkring film og kino. Denne loven, hvis den ble vedtatt, ville sannsynligvis ha tatt form som en sensurlov, med noen utvidede fullmakter til politietaten og bystyret eller herredsstyret til å begrense antallet kinoer i sine distrikt. Dette kan ikke dokumenteres, men utkastet Platou skrev rundt 1911 – samt både Høyres og Frisinnede Venstres senere motstand mot bevilgningsparagrafene i det endelige utkastet til kinolov, sannsynliggjør dette.

Venstre tok over regjeringsmakten den 31. januar 1913. Regjeringen kom raskt i gang med utarbeidelsen av et helt nytt forslag til kinolov. Det første som ble gjort i dette arbeidet var å vrake Platous utkast. Regjeringen synes å ha vurdert Platous utkast som ikke å gå langt nok med henblikk på den friheten kommunestyrene selv skulle ha i avgjørelser omkring kinovirksomhet. Det var altså viktig at kommunestyrene skulle få bestemme så mye som mulig angående kinovirksomheten innad i sine respektive kommuner. I følge kommentarene til paragraf tre i Justisdepartementets proposisjon, het det at kommunestyrene skulle ha

anledning til å nekte enhver søker tillatelse til kinodrift. Et slikt mandat dermed grunnlaget for kommunale kinomonopol.

Det er disse bevilgningsparagrafene som var utgangspunkt for analysen i kapittel fire. Det synes tvilsomt at regjeringens intensjon var å fjerne det private kinomarkedet gjennom lovs form, selv om dette var resultatet av bevilgningsparagrafene. En slik lov med lover som forbød denne virksomheten. Dette ville kunne oppfattes som udemokratisk, ikke bare i Norge men også i den vestlige verden ellers. For å oppnå kinomonopolet, gjorde regjeringen det hele om til et lokalpolitisk og lokaldemokratisk problem. Spørsmålet blir da; *var dette målet?* Var en kommunalisering av det private kinomarkedet et mål i seg selv, eller fantes det andre motiv? Et tredje spørsmål blir, var kommunaliseringen av kinovirksomheten målet, eller var det en måte å nærme seg, eller nå et annet mål?

Hva oppnådde kommunestyrene med å kommunalisere kinovirksomheten? De oppnådde full kontroll med virksomheten. De fikk ordnet opp i problemene med at kinotillatelse ble overdratt andre, hvilke filmer de valgte å vise, tidspunktene filmene ble vist, og inntektene av kinovirksomheten. Det eneste kommunestyrene ikke hadde hjemmel til i følge loven, var å forby kinovirksomhet. Med andre ord, hvis de forbød private aktører på markedet, pliktet kommunene selv å drive kinovirksomhet. De enkelte kommunestyrene sto fritt til å fatte avgjørelser ut fra hva de mente var mest hensiktsmessig for sin kommune. Da blir sannsynligvis kommunepolitikken vurdert i sin helhet, før en slik beslutning tas. De var heller ikke pålagt å opprette en folkeopplysningskino hvis de valgte å kommunalisere kinovirksomheten. I realiteten stod kommunene helt fritt i valget av hvordan de ville organisere kinodriften.

Kommunene sto imidlertid ikke helt fritt i valg av filmer. Filmene måtte godkjennes av den statlige sensurkomiteen, og det var debatten rundt sensurparagrafene som var hovedtema for kapittel fem. Den statlige sensurkomiteen hadde sine retningslinjer å jobbe etter, og kunne ikke gjennom sin sensur sørge for at de kommunale kinoene ble folkeopplysnings kinoer. Det

fantas relativt klare regler på hva som ikke skulle godkjennes, men annet hadde de ikke hjemmel i loven til å forby. De kommunale kinoene sto naturligvis fritt i sitt valg av filmer, men kunne ikke velge filmer som ikke var godkjent av sensuren, eller vise film som ikke var gjennomgått sensur.¹⁴¹ All film som var godkjent kunne de vise på de kommunale kinoene. Forhåndssensuren ville være til god hjelp, slik at den samme kritikken som var mot datidens filmer, ikke ville gjøre seg gjeldende også mot filmene vist på de kommunale kinoene. Kommunestyrene kunne derfor trygt opprette kommunale kinoer med en visshet i at all film heretter ville være godkjent av et statlig organ. Kommunestyrene trengte ikke bruke tid og resurser på den delen av kinovirksomheten. De kunne konsentrere seg om å kinodriften. Filmtilbudet ville være omtrent som før, med unntak av de filmene forhåndssensuren fjernet. Målet med å kommunalisere kinodriften kan derfor ikke ha vært å innføre folkeopplysningskinoen.

Kinovirksomheten fikk i årene fram mot 1913, et stadig dårligere rykte. Var det kinovirksomhet i seg selv som var umoralsk, og noe regjeringen ville til livs? Dette er tvilsomt. Ikke en gang sedelighetsforeningene gikk så langt i sine uttalelser. Hvis en aktivitet virkelig var umoralsk, ble den ikke mer moralsk om man overlot den til stat eller kommune. Ettersom det fra regjeringshold var et ønske om at kommunene skulle overta kinodriften, så har analysen vist at det moralske aspektet i beste fall ville være et bonus med loven – men ikke hovedintensjonen, selv om de retoriske argumentene i Odelstinget tidvis kunne gi inntrykk av dette.

Dette kan synes som et paradoks, ettersom det var det som ble vurdert som tvilsomme og umoralske filmer som hadde ført til mobiliseringen på grasrotplanet og som ledet til arbeidet med en ny kinolov. Sedelighetsforeningene og lærerlagene argumenterte for at filmene kunne gi varige skader på barn og unge. Dersom staten ikke grep inn, så kunne dette kulturmediet føre hele nasjonen ut i en alvorlig moralsk krise. Det var med andre ord filmtilbudet som måtte endres hvis situasjonen skulle bli bedre. Filmene ble kritisert for sitt innhold, og kinoene for sitt tilbud. Kinoene ble kritisert for å vise filmer av tvilsom eller dårlig karakter.

---

¹⁴¹ Med unntak av aktualitetsfilmer som ble vist senest to uker etter den aktuelle begivenhet fant sted.

En statlig forhåndssensur ville løse dette problemet for private kinoer, på samme måte som den løste det for de kommunale kinoene. Det synes ikke som en logisk konsekvens å innføre både kommunalt kinomonopol og å innføre statlig forhåndssensur, hvis hovedproblemet var filmene som ble vist på kinoene. Forhåndssensuren ville sørge for, om ikke et bedre tilbud, så i hvert fall at de filmene som etter samtidens vurderinger burde være forbudt, ble forbudt - og det før publikum ble eksponert for disse filmene.

For å rekapitulere så langt, motivet til regjeringen for å legge forholdene til rette for kommunene til å opprette kommunale kinomonopol, var ikke for å sørge for et bedre filmtilbud, det var ikke for å innføre opplysningskino, og det var ikke fordi kinodrift var umoralsk. Hva kunne da være grunnen til at kommunene skulle innføre kommunalt monopol? Hvis målet hadde vært å ramme privat næringsliv, ville kommunaliseringen være et mål i seg selv. Det synes likevel ikke å ha vært målet. Hestnes uttalte også under debatten i Odelstinget at han ikke kunne se at dette kunne være en lønnsom forretning for kommunene, og at de derfor burde oppgi den tanken. Dette styrker påstanden om at målet i seg selv, ikke var at kommunen skulle drive kinovirksomhet. Andre var uenige med ham, og mente det kunne absolutt være lønnsomt, men at beslutningen skulle fattes av hvert enkelte kommunestyre. Denne vurderingen kunne blant annet være en økonomisk vurdering. Var markedet stort nok til at det ville lønne seg for kommunene å opprette et kommunalt kinomonopol?

I Rokkans modell om sentrum versus periferi, er konflikten statsinteresser mot kapitalinteresser representert. Hva var statsinteressene i denne saken? Regjeringen Venstre ville bruke kommunene aktivt i sin utjevningsspolitikk, noe som er kommentert tidligere i oppgaven. Et kommunalt kinomonopol ville fjerne de forskjellene som eksisterte mellom de private kinoene, og på den måten skape en mer enhetlig kino. Som Koht skrev, gjorde enhetstanken seg gjeldende, blant annet innen klassekampen. Samtidig synes det mindre sannsynlig at det var en slik utjevningsspolitikk innen det kulturelle tilbudet regjeringen hadde i tankene da de utarbeidet kinoloven. Da ville ikke lønnsomhetsspørsmålet vært viktig, da ville kommunene overtatt kinodriften selv om det ikke skulle være lønnsomt.

Kommunaliseringen av kinodriften var med andre ord ikke målet. Det var middelet. Det var et middel for kommunene til å skaffe kapital de trengte for å utføre de tjenestene de var pålagt å

utføre. Med en stadig mer aktiv kommunepolitikk, måtte de midlene kommunene hadde stadig fordeles på flere oppgaver. Derfor trengte kommunene en ny inntektskilde. Kinovirksomhet passet godt i den sammenhengen. Det var en næring i vekst, som gikk med godt overskudd, og med et frynsete rykte, og som stadig flere uttalte at myndighetene burde holde bedre kontroll med. Den statlige forhåndssensuren ble innført for å forhåndsgodkjenne filmene. Dette var et hjelpemiddel for de kommunale kinoene, som dermed slapp det ansvaret det var å godkjenne filmene, samtidig som det sikret at filmene som ble vist der det ikke ble innført kommunalt kinomonopol, var forhåndsgodkjent. Det skulle etter hvert vise seg å være få kommuner uten et offentlig kinomonopol. Den første kommunale kinoen kom i Harstad allerede i oktober 1913, mens de siste private kinoene gikk ut av drift i løpet av 1920-tallet.

LITTERATURLISTE

Aune, Jorg. 1984. Utdødde partier i Norge : en studie av hvorfor de fire partiene Moderate Venstre, Arbeiderdemokratene/Radikale Folkeparti, Frisinnete Venstre og Samfundspartiet gikk tilbake og døde ut. Hovedfagsoppgave i sammenlignende politikk. Universitetet i Bergen.

Asbjørnsen, D., Solum,(red.)O. 2008. Film og kino, den norske modellen. Unipub.

Bech, Leif-Erik (red).1980. Norsk filmografi 1908-1979. Norsk Kino- og Filmfond, Norsk Filminstitutt, Oslo

Berg, Mie Simonsen. 1970. Mål og midler i norsk spillefilmproduksjon. Hovedfagsoppgave i historie. Universitetet i Oslo

Dahl, H. F., Gripsrud, J., Iversesn, G., Skretting, K., Sørensen, B. 1996. Gyldendal norsk forlag. Oslo

Danielsen, R., Dyrvik, S., Grønlie, T.,Helle, E. 1992 (1991).Grunntrekk i Norsk Historie. Universitetsforlaget. Oslo

Evensmo, Sigurd. 1992 Det store tivoli. Gyldendal norsk forlag. Oslo

Grønlie, T.(red). 1999. Forvaltning for politikk. Fagbokforlaget.

Hanche, Ø., Iversen, G., Aas, N., K. 1997. Bedre enn sitt rykte. Norsk Filminstitutt. Oslo

Haffner, Vilhelm. 1913. Stortinget 1913 – 1915. J. W. Cappelens forlag

Holm, A., Tveberg, A., Vidar, E. 1988 Fattigdommens forbannelse. Møre og Romsdal distrikshøgskule. Volda

Hovland, Edgar. 1987. Grotid og glanstid. 1837–1945. I Næss, Hovland, Grønlie, Baldersheim og Danielsen: Folkestyre i by og bygd. Norske kommuner gjennom 150 år. Universitetsforlaget. Oslo, Bergen, Stavanger, Tromsø.

Iversen, Gunnar. 2003. Hvor naturen ender og kunsten begynner. Vyetetikk fra diorama til aktualitetsfilm. I Iversen, Gunnar og Jacobsen, Yngve Sandhei (red.): Estetiske teknologier 1700-2000. Scandinavian Academic Press. Oslo.

Kjeldstadlie, Knut. 2003 (1999). Fortida er ikke hva den en gang var. Universitetsforlaget. Oslo

McLean, I., McMillan, A., 2003 (1996). Oxford concise dictionary of politics. Oxford University press.

Rokkan, Stein. 1975. Sentrum og periferi, økonomi og kultur: Modeller og data i kliometrisk sosiologi. I Rokkan og Hagtveit. 2003 (1987). Stat, nasjon, klasse; essays i politisk sosiologi. Universitetsforlaget. Oslo

Solum, Ove. 2004. Helt og skurk. Det historisk – filosofiske fakultet. Universitetsforlaget. Oslo

Strøm, K. E., 1979. Reform av kinolovgivningen. Filmforlaget AS. Oslo

Østerud, Ø., Goldmann, K., Pedersen, M. N., 2001 (1997). Statsvitenskapelig leksikon. Universitetsforlaget. Oslo

Kilder

Platou, C., N., S., (1911). Utkast til lov om kinematografer

Justisdepartementet (1913). Bemerkninger vedrørende nye bestemmelser om kinematografforestillinger.

Abrahamsen, Lars. Dokument nr. 25. 1913. Forestilling angaaende kinematografloven.

Kvinnslund, A., Andersen, H., Jæger, B., Fahlstrøm, J., Randall, H. 1913. Tillæg til dokument nr. 25. Angaaende kinematografloven

Abrahamsen, Lars. Ot. Prp. Nr. 26. 1913. Om utfærdigelse av en lov om offentlig forevisning av kinematografbilleder.

Trædal, L., Ribsskog, O. K., Pedersen, J. 1913. Indst. O. nr 76.

Forhandlinger i Odelstinget nr. 32 – 37. 24. juni. 1913.

Forhandlinger i Odelstinget nr. 38 – 40. 7. juli. 1913

Internett

Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/vis/histstat/hist00.html> (lest: 10.05.2009)

Store Norske Leksikon: <http://www.snø.no/> (lest: 10.05.2009)